

CSATHÓ ANDRÁS JÁNOS

**A BATTONYA-TOMPAPUSZTAI LŐSZPUSZTARÉT
ÉLŐVILÁGA**

BATTONYA

2005.

Írta:
Csathó András János

Szerkesztette és az utószót írta:
dr. Takács László

Lektorálta:
Csathó András István

Megjelenik:
Az ÚJ-BATTONYA sorozatban

Felelős kiadó:
dr. Takács László

Számítógépre vitte:
Kovács Jánosné

Szövegszerkesztő:
Csepregi Károly

Fényképek:
A szerző és Csathó András István

Kézirat lezárva: 2004. 05. 12.

Készült: 200 példányban

Megvásárolható:
A Battonyai Népek Barátsága Közművelődési-Iskolai Könyvtárban

Nyomtatás:
Yes. Press Bt. 2001., Tótkomlós

Battonya, 2005.

Tekintsétek meg a liliomokat...
Lukács 12, 27.

NÖVÉNYVILÁG

Bevezetés

A tudományos flóra- és faunaleírások Carl von Linné (1707–1778) életművével vették kezdetüket.

A magyarországi növényvilág részletes feltárása Kitaibel Pál (1757–1817) munkásságával indult el a kiteljesedés felé. 1914-ig a legtöbb megyében tervszerű flórakutatás folyt. Békés vármegyét ilyen céllal Borbás Vince járta be. Csanád megye flóraadatait Halász Árpád leírásából (Makó), Gremesberger József gyűjtéséből (Bánhegyes) és főként Thaisz Lajos kutatómunkájából (Csanád megye flórájának katalógusa, kézirat, 1905) ismerjük. Arad megye flóráját Simonkai Lajos, Csongrád megye növényvilágát Lányi Béla kutatta és tette közkinccsé. A Száraz-érre és a Tótkomlós környéki füves pusztákra ifj. Jankó János közölt igen értékes leírást. A Tiszántúl flóraműve (1938) Soó Rezső és Máthé Imre nevéhez kötődik. A legújabb florisztikai tanulmányok Molnár Zsolt és Kertész Éva érdeme vidékünket érintően. Battonyán korábban is történtek botanikai felmérések, a jelen dolgozatomban bemutatott rét növényzetében azonban olyan fajok is tenyésznek, amelyek kiegészítik városunk, sőt megyénk adatait egyaránt.

Országunk főként határ menti vidékein most is időszerű a természetes élőhelyek átkutatása, mert a flórajárások újabb felosztása révén több terület méltatlanul kiesett az érdeklődés középteréből. Ezt a gondos és rendszeres munkát mielőbb el kell végeznünk, addig, amíg az eredeti növényzetnek, élővilágnak megvannak kisebb-nagyobb foltjai.

Az értékes területek természetvédelem alá helyezését haladéktalanul meg kell tennünk! E téren visszavonhatatlanul elrontott intézkedések történtek már környékünkön: 1973-ban Kunágótán az eke feltörte a csanádi élővilág egyik legértékesebb maradványát, s ezzel végleg eltemette itt az erdélyi héricszet sok-sok más növénykincssel együtt, elhalt a tücsökzene, kipusztult vidékünk legnagyobb cselőpóktelepe és kiveszett innen az ürge is... Ez az egykori nagy Gulyagyep volt az erdélyi hérics utolsó *természeteredeti* élőhelye Magyarországon! [Dácz Károly (1937), Erney Gizella (1958), Csathó András János (1972) láttam!]

1985-ben Battonyán megszűnt létezni a magyarországi természetes növénytakaró itteni egyik legnagyobb kiterjedésű területe a koloncos legyezőfüvel, fehér gyíkfűvel, Degen-aszattal és más növénykülönlegességekkel – maguk után vonva az állatvilág e helyen való kipusztulását is.

1977-ben egy budapesti konferencián hangzott el: „A flóra- és faunakutatás ideje lejárt...” Ellent kell mondanunk ennek az álláspontnak! Szeretnék emlékeztetni Békés megyében is Dr. Csongor Győző szegedi múzeum igazgatóhelyettes botanikai kutatásaira: 1977-ben, majd 1985-ben két olyan orchideafajt mutatott ki Csongrád megyéből, amelyekről a korábbi kutatások sem számoltak be, sőt, meglétük az adott természeti környezetükben valóságos meglepetés! (Őszi füzértékercs, Dorozsma; kardos madársisak, Ásotthalom: Csathó András Jánossal.) Csongor Győző szavait idézem: “Egy növényt nem lehet megkeresni – csak megtalálni!” Tőle láttam, hogy valahányszor új növényritkaságra lett, lehajolt hozzá és mindig köszöntötte azt... Az utóbbi évtizedben találták meg kutatóink többek között a szibériai nőszirm és a pókbangó nagy tenyészfoltjait Csipakon; az egyhajúvirág, a fátyolos nőszirm, a vitézvirág, valamint a mocsári kardvirág erős állományait az ásotthalmi Csodaréten; a balkáni csillagvirágot Nagylakon; a pompás kosbort és a vetővirágot a Blaskovics-pusztán, Királyhegyesenél; a kolokánt Biharugrán; a vidrafűt, a magyar kökörcsint és az agárkosbort Nagylétán (Létavértes) stb...

Addig, amíg a magyar növényvilág még meglévő *minden* természeteredeti termőhelyét *minden* tenyészidőben át nem kutatnak botanikusaink, zoológusaink, napjainkban is váratnak magukra a meglepetések – és velük együtt – a tennivalók! A flóra- és faunakutatás legfőbb

eredménye ugyanis nem csupán a tudományos leírás, hanem a természeti kincseink *megóvása* kell, hogy legyen!

Kétségsbeejtő tény, hogy országos jelentőségű természetvédelmi területeket még ma is büntetlenül törhetnek fel gazdaságok, mint az Bélmegyeren és Pocsajon történt! Kőbánya működhet országunk egyik legszebb és a hazánkban csak itt élő ritkasága, a magyar kikerics alatt Szársomlyón! És kérdéssé vált, hogy fennmaradnak-e a bánáti bazsarózsa állományai a mecseki Zengőn...

Igaz, vidékünk – a Békés-csanádi-löszhát – legfőbb gazdasági értéke a jó termőföld, de vannak *természeti* kincsei is még, amikre még gondosabban kell vigyáznunk, mert azok mérhetetlenül többet érnek! A Szent Korona, a Jogar és az Országalma aranya nem képez-e felbecsülhetetlenül nagyobb nemzeti vagyont, mint a rudakba öntött, vagy pénzzé vert aranyak?! Ugyanígy a máig fennmaradt természetes élőhelyek is sokkal-sokkal nagyobb jelentőségűek, mint a rajtuk évenként nyerhető terméshozam! Vigyázni, őrizni, gondozni kell azokat a sok évezredes területeket, amelyeken még ma is látni lehet: milyen szépre teremtetett ez a Föld ... Az ilyen helyekre – mostani szóhasználatban szentélyterületekre – szemétlerakatot nyitni, vagy egyszerűen felszántani, kipusztítani ezeket sajnálatosan magyar hagyomány, amellyel pedig haladéktalanul szakítanunk kell!!

Egyelőre még érintetlen, és gazdag természeti kincseit őrzi a Battonya-tompapusztai löszpusztaré...

Battonya és Mezőkovácsháza között félúton, ott, ahol a Cigányka-ér vize a Száraz-érrel összefolyik, a Száraz-ér körülöleli ezt a szép fekvésű füves élőhelyet. Helyrajzi száma 0225, kiterjedése 20,9 hektár. Tengerszint feletti magassága 99 méter. A Marostól 23 kilométerre, a Zarándi-hegység lábaitól 53 kilométerre terül el. Elzártasága, és a környező településektől való távolsága eredményezhette, hogy az őseredeti állapotokat máig megőrizte.

A Battonya-tompapusztai löszpusztarétet 1979 júniusa táján láthattam először, rendkívüli értékei azonnal szembe tűntek. Azóta több mint 310 alkalommal jártam be szentélyterületünket. Jelen írásom az eltelt 25 év adatait foglalja össze.

A tompapusztai rét és legelő, azaz a Külső-gulya Purgly Emil Csanád megyei főispán – Horthy Miklós kormányzó sógora – tulajdona volt 1944-ig. A Külső-gulyát és rétet marhalegeltetéssel és évenkénti egyszeri kaszálással hasznosították. Azidőben a terület délnyugati részén gémeskút és itató, mellette karám állott.

A legelőn és réten kisebb tűzokpopuláció élt és ürgetelepek épültek ki a gyérfüvű helyeken. A Száraz-ér túlsó partján napjainkra is fennmaradt a szongáriai cselőpók néhány egyede. A korábban gyakori, kicsiny csapatokban, családosan élő fogoly 1940. február eleje táján négy napon át tomboló téli ítéletidőben csaknem teljesen kiveszett a Tisza–Maros közében.

A rét körzetében még terem a „tályogyökérfű”, ami Battonyán, Mezőhegyesen és a Blaskovics-pusztán a tavaszi héricset; Csorváson, Kunágotán és Dombegyházon az erdélyi héricset jelenthette. Magam is láttam vidékünkön mindkét növénykülönlegességet. Szeretném megörökíteni munkámban mindazt, amit az itt élő idős emberek elmondtak; a tályogyökérnek ugyanis nagy volt a becse vidékünkön, alkalmazása széles körben elterjedt. „Ez egy sárga, csillag formájú virág; vékony, fekete gyökérszála vannak.” A gyökereket egyforma – 6–8 cm hosszúságú – darabokra vágják, és csomókba kötötték. A gyökér kötegecskéket száraz helyen kellett tartani. A gyökérdarabkák gyógyító hatásának magyarázatát 1985 márciusában értettem meg. „A gyökérszállal gyulladt seb, tályog és orbánc ellen kezelték a háziállatokat: túlnyomó többségben a sertést, de lovakat és szarvasmarhákat is gyógyítottak vele.” Sertések esetében az alkalmazása a következőképpen történt: Egy árszerű szerszámmal az állat fülbőrét a fül *belső* felszínén a *megfelelő* ponton megszárták, és ide mintegy cm-nyi hosszúságú megtisztított gyökérdarabot dugtak. Ha az állat *beteg* volt, nem sok idő múlva a kezelés helyén *duzzanat* jött létre, mely később lelapadt. („A gyökérszál a sárvizet kiszívta.”) A gyökérdarab kiesett a sebből, helyén kis heg maradt, s az állat

meggyógyult. Ha viszont az így kezelt állat *egészséges* volt, a fül a gyökérdarab körül *nem* duzzadt meg! „Arra nagyon vigyázni kellett, hogy a gyökérszál a *fülbőr megfelelő helyére* kerüljön, mert a rossz helyre szúrt, vagy érbe került gyökérdarab az állatot *megölhette!*” Különös, – vagy inkább: érthető – hogy a battonyai, a kunágotai és a mindszei gyógyalkalmazásban a szúrás helye teljesen megegyezik, azonos! A lovak kezelése esetén (pl. keheesség ellen) a nyakbőr vagy a szügy meghatározott helyére szúrták a gyökérdarabot. (Dácz Károly kunágotai, Kocsis János és Szabó János battonyai, Szalma Ferenc szegedi lakosok elbeszélése.) A kínai gyógyászatban igen régi hagyománya van az akupunktúrás kezeléseknél. A testfelszín megfelelő pontjain tűszúrásokkal gyógyhatások érhetők el. Ezeken a pontokon a bőr elektromos ellenállása lényegesen kisebb, mint egyebütt. A kínai gyakorlat nyomán francia orvos, Nogier dolgozta ki a gyógy mód *fülterápiás* ágazatát. A fülkagyló belső felszíne bőrének meghatározott pontjain szintén kiválthatók az *egész szervezetre* gyakorolt akupunktúrás hatások. Ilyen akupunktúrás pontba kerül a leánygyermek fülbevaló viselete is: a *jól* fülbe helyezett függő a szemre fejt ki kedvező élettani hatásokat. Ezért fontos lenne a fűrészi pontot műszerrel bemérni! Korunkban pedig már célszerű volna feljebb, a fogazatra ható pontba áthelyezni a függőviseletet... Ilyen gyógyeljárást tehát állatorvoslatunk népi gyakorlata is régi idők óta alkalmazott, amit még a héricsfajok droganyaga is erősített! Ez lehet az egyik magyarázata annak, hogy ez a feltűnően szép virágú két héricsfaj (az *Adonis* név is különös szépségükre utal) vidékünkön nagyon megritkult.

A Békés-csanádi tájakon ritkaságszámba megy a természetes növénytakarónak kicsiny maradványa is. Különösen igaz ez a löszpusztarétegre nézve! Vigyázni kellene tehát még a Száraz-ér meder ősi partrészeire, a régi utak mezsgyéire, a vasúti sínpályákat szegélyező zöldsávokra, valamint az országhatár értékes füves szakaszaira is, mert ilyen helyeken – talán már csak időleges! – menedéket számos élő kincsünk talált. Egy-egy kunhalmon, földvársáncon is megőrződött az ősi flóra maradványa. Ezeken a kicsiny élőhelyeken ma is tenyésznek: a tavaszi hérics, az erdélyi hérics, a törpemandula, a parlagi rózska, a pusztai meténg, a szennyos ínfű, a macskahere, a bókoló zsálya, a hengeres peremizs, a vetővirág; továbbá a réti iszalag, a farkasalma, az egyenes pimpó, a fehér zanót, a kenderziliz, a fehér szárnymeténg, a bíborfekete hagyma, az üstökös gyöngyike, a fűtös gyöngyike; valamint a közönséges borkóró, a magyar kutyatej, a méreggyilok, a csíkos kecskerágó és a mezei szil. Néprajzi érdekességgé megemlítem, hogy vidékünk lakossága két növényfajt mentett át többnyire az utca felőli, vagy a járdát szegélyező virágágyásaiba: a törpemandulát és a fűtös gyöngyikét.

A csanádi flórából bizonyosan kiveszett már az osztrák sárkányfű (Földeák), a tátorján (Mezőhegyes), a tündérfátyol a kolokánnal és a fehérmájvirág (Tótkomlós, Száraz-ér) valamint az erdélyi hérics (Kunágota és Dombegyház).

A Békés-csanádi vidéken csaknem mindenütt korszerű gépek művelik a földeket. A tájéunk – egyébként szépen gondozott – növénykultúrák pusztáivá lett.

A löszpusztaréti növényvilágának leírása

A Battonya-tompapusztai löszpusztaréti az egykori Maros-ág, a Száraz-ér löszhordalékán létrejött növényzet természeteredeti látványát nyújtja. A Száraz-ér bal partján terül el. Ez az élőhely az utolsó jégkorszakot követő felmelegedés boreális szakaszában – 7500 éve – képződött, tehát két és félszer olyan idős, mint a mamutfenyő-óriások! Társulástanilag a löszpusztaréti tiszántúli változata (*Salvio nemorosae-Festucetum rupicolae tibiscense* Zólyomi 1962). Mindezek mellett löszpusztarétiünk számos reliktumfajt őriz napjainkban is. Legmagasabb fekvésű, szárazabb, K–Ny-i irányú vonulatán együtt találjuk meg a pusztai csenkeszt, a fenyérfűt és a kunkorgó árvalányhaját. Ne haragudjanak meg érte a Petőfi-verseket igazán szeretők, és a homokpuszták selymes árvalányhaját kalapjukhoz tűzők, vagy azt szárazvázákba helyezők, amikor azt mondom: a kunkorgó árvalányhaj a kócos, az igazán „árva lány haj”. Sajnos, a mintegy 50 m × 10 m-es tenyészfoltjával ezen a tájon ma már csaknem teljesen magára maradt, valóban árva lett e szép fűvünk...

A Battonya-tompapusztai löszpusztaréthez nagyban hasonlító élőhelyet találunk Pocsaj határában, ott, ahol az Ér átlépi a román-magyar határt. E két terület flóráját igen sok egymásnak megfelelés, párhuzam jellemzi: a Tompapusztai-réten az árvalányhajás gyeptavasszal villás boglárka övezi, Pocsajon az Ér menti löszoldalon ekkor selymes boglárkát láthatunk virágjában. A Száraz-ér vidékén osztrák zsálya nyílik, az Ér körzetében pedig a mezei zsálya nő. Battonyán a csenkeszes fenyérfűves árvalányhajás helyeken a karsú fényperjét, Pocsajon az élesmosófűt találjuk. Itt a legtermetesebb ajakos növény a macskahere, ott a bakfű. Nálunk a legjellegzetesebb pillangósvirágú növény a festő rekettye, amott pedig a buglyos zanót. Battonyán közönséges kígyószisz, Pocsajon magas kígyószisz terem. Nyárutón az Ér menti száraz magaslatot az ékes vasvirág színezi, a Száraz-ér környéki nedves hajlásokat a réti őszirózsa lilásítja. Mindkét élőhelyen találunk közönséges borkórót, Pocsajon még most is tömeges a tavaszi hérics. Közös jellegzetesség továbbá a csuklyás ibolya, a homoki pimpó, a csattogó szárnóca, a koloncos legyezőfű, a magyar szegfű, a közönséges spárga, a parlagi madármályva, a tarló-here és a Degen-aszat jelenléte. Pocsaj növénykülönlegessége volt a nemes cickafark, sajnálatos módon termőhelyét felszántották.

A Tompapusztai-réten a magasabb fekvésű helyek között – szintén K–Ny-i irányban – három nedves, vizes hajlat húzódik. (Bár az utóbbi két évtized aszályos időjárása ezeket a mélyedéseket is gyakran szárazzá tette.) Az alacsony termetű rókasás állományaiban itt nyílik a réti ibolya, később e helyen is díszlik a vidék legszebb virága, a mocsári nőszirm, majd az ajakosvirágúak legkedvesebbike, a dárdáslevelű csukóka követi, ezt a csikorgófű, utána a pénzlevelű lizinka, utóbb a festő zsoltina virágzási ideje jön el. Nyárutón ezen helyek szélei lilák a réti őszirózsa virágzataitól. Az 1970-es évek idején a legmélyebb vizes hajlásban még virágzott a hídör is...

Feltűnő vonása vidékünk vizes élőhelyeinek, hogy hiányzik belőlük a mocsári gólyahír. Életterét a kúszó boglárka foglalja el. Ezzel – a talajösszetételből adódóan – függhet össze, hogy füves élőhelyeinken (ma már?) nem tenyésznek orchideák.

Ezek után bemutatom a Battonya-tompapusztai löszpusztaréti egy évét...

Amikor elolvad a hótakaró, a táj a tavaly elszáradt fűlevelektől, növényi száraktól fakó okkerszínű még, de már felmelegszik a márciusi idő, kinyitnak a réten az első virágok: a legkorábbi egy lilium, a mezei tyúktarj (ezt a kedves növényfajta az angolok „Betlehem sárga csillaga” névvel tisztelik meg) és vele hamarosan a csuklyás ibolya és a ritkább borzas ibolya is virágot bont.

Április elején megzsundul a fű, és az üdőbb helyeken nyílni kezd a salátaboglárka. Héricsvirágzás idején a villás boglárka és a homoki pimpó lelhető fel a réten. Csathó András István Tompapuszta határában a Száraz-éri „Csodaparton” valamivel több, mint ötszáz tőnyi tavaszihérics-állományt fedezett fel (2000. július). Ugyanezen időszakban talált rá a széleslevelű nőszőfű 2 tenyészhelyére! (Mekkel Ársza-erdő, Tízes erdő).

Érdekes, hogy az április első felében virágzó növényfajok többségében sárga virágúak.

Addig, amíg tőlünk nyugatabbra, a nagylaki Csiga-pusztán tömeges a másodikként kinyíló liliom, a fürtös gyöngyike, addig Battonya környékén a természetes gyepekben nagy ritkaságnak számít. A Tompapusztai-réten iskolás gyermekekkel láncot alkotva is csak 3-4 virágzó példányát találtuk meg, amely a nagylaki formával szemben magasabb, nyúlánkabb, virágfüzére lazább.

Április 3. hetében nyílik ki egy ritkaságunk is: a mélykéken kibomló, majd halványodó szirmú pusztai meténg – *Vinca herbacea* – . E gyönyörű szép, Kitaibel Pál Descriptiones et Icones... művében leírt védett növényfajunk e területen kívül már csak mezsgyéken fordul elő térségünkön. A pusztai meténg a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a meténgfélék családjába tartozik. Heverő hajtású, kúszó, lágyszárú, évelő növény. Levelei keskeny lándzsásak, kettesével átellenesen állók, ősszel lehullanak. Virágai egyenként levélhónaljából nőnek. Kék, tövükön összenőtt szirmai ferde metszésű ötágú csillagot formálnak, belőlük kettesével álló tüszőtermések fejlődnek. Környékünkön csak Kunágotán volt ismeretes. Száraz gyepekben és réteken tenyészik, löszpusztaréteken ritkább. A meténggel egyidőben kezd hosszú virágzásba az apácavirág, melynek sok rovarvendége közül legjellegzetesebb a sárga poszméh. Az apácavirág nektárdús virágkelyheit főként hártványászárnyú rovarok látogatják. Ez idő tájt alkonyatkor áprilisi cserebogarak kelnek szárnyra, amelyeket a gyermekek nagy lelkesedéssel kergetnek alacsony röptük közben.

Április végén kinyílik a csattogó számóca, és sorjázni kezdenek az újabb liliomok: a kónya sárma és a pusztai sárma. Amíg a kónya sárma virágaira az utak mentén is felfigyelünk, ebben az érintetlen növénykörnyezetben a virágai még szebbnek tűnnek.

Áprilisban jönnek elő a „gyalogoló”, röpképtelen bogarak: a nünükék és a gyalogcincérek.

Május elején az üde területeken sárga szőnyeget terít a mirigyes kakascímer, amelyet a Növényhatározó az Alföldön Makónál és Battonyán jelez, és hazai cönológiai adata nincs lejegyezve. Amíg a Kiskunságban a csörgő kakascímer társaságában orchideák nőnek, a mi mirigyes kakascímerünk környezetében a liliomok előfordulása a jellegzetes.

A mirigyes kakascímer a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a tátogatófélék családjába tartozik. Nevét mirigyszőrös száráról és csészéjéről kapta. Alacsonyabb termetű növényfaj, szára egyenes, szőrözött. Levelei száron ülők, kissé vállasak, csipkésebb szélűek, kettesével átellenesen állók. Sárga virágait fellevelek kísérik. Csészéje kissé felfűjt, felületén rövid mirigyszőrös. A tiszántúli Alföldön Makóról (onnan kiveszett) és Battonyáról ismert. Egynyári növény: egyes években tömeges, más években csak szálanként találhatók példányai.

Május 1. hetében nyit ki legkékebb virágunk, a nefelejcsre emlékeztető kék atracél. Soó Rezső szerint e növényfajra is hiányosak a hazai cönológiai leírások. A délkelet-tiszántúli – Békés-csanádi-hát – elterjedésű kék atracél a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és az érdeslevelűek növény családjába tartozik.

Középmagas termetű, nyúlánkabb alkatú, felálló szárú évelő növény. Levelei keskeny-hosszasak, hajtása érdes szőrzetű. Mély égszínkék, nefelejcshez hasonló ötszirmú virágai fürtbe tömörülnek, amelyek a hosszú virágzás közben laza alkatúvá nyúlnak meg. Természeteredeti löszpusztaréteken ritkaság, inkább mezsgyéken tenyészik. Védett növény. Két jellegzetes rovarfaj is táplálkozik virágain: a monofág, vöröskönyves atracélcincér és egy fekete testű, fehér szárnyhártyás poloskafaj.

Egy másik, természetesebb növény is szárba szökik és kivirágzik május elején: a rendkívülien négyszögletes testfelépítésű osztrák zsálya; ajakos virágai fehér színűek.

Május 2. hetében bont szirmot egy löszritkaságunk, a szennyes ínfű. Dr. Nagy Barnabás és Dr. Csongor Győző találták meg a fokozottan védett területünkön 1996. május 24-én. A szennyes ínfű mészből gazdag lösztalajra jellemző növényfaj: a magyar Vörös Könyv két csillaggal jelzi ritkasági fokát; védett! A zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és az ajakosak családjába tartozik. Alacsonyabb termetű, egyenes szárú, tövében sarjtelepet alkotó, bozontos szőrű, halvány szürkészöld hajtású növény. Levelei hosszúkás oválisak, száron ülők. Magyar elnevezését virága színéért kapta: szennyes sárga alapszínen lilásan erések kettősen ívelt ajakszirmai. Löszpusztai reliktumfaj. Két tenyészfoltjában mintegy 40 fő terem a fokozottan védett természeti területünkön. Korábban Battonyáról, Mezőhegyesről, Dombegyházról, Csanádapácáról is jelezték előfordulását; ma már csak a Battonya-tompapusztai löszpusztaréten, a Palotai földút mezsgyéjében és a Baltakereszt-halmon maradtak fenn kisebb állományai a csanádi flórában. Az apácavirág, a szennyes bükköny, a közönséges ínfű, a szennyes ínfű és a hasznos tisztesfű virágait látogatja a vöröskönyves délvidéki poszméh.

Eljön május közepe: a rét hajadonkora. Ekkoriban – Nap állása szerint mérve az időt – 08 és 09 óra között, verőfényes napsütésben érdemes idejönni, mert néhány növényfaj a meleg délelőttökön, délidőben a virágait elhullatja, vagy virágzatait becsukja. Ilyenek: a lila ökörfarkkóró, a hegyi len, később pedig az ezüstös hölgymál, a füles hölgymál és a közönséges oroszlánfag.

A Száraz-ér túlsópartján terül el a mai Magyarország legnagyobb kiterjedésű újkőkori telltelepülésének (szakálháti műveltség) maradványa, ahol virágzott a kerámiaművesség, a kőszerszámok készítésének mestersége, és a szövés is igen magas fokon állott. Rétünk flórájának ismeretében jogosnak tűnik a feltételezés, hogy e kor embere a hegyi len finom rostjaiból szöhetett a testét elfedő és melegítő ruhadarabjait. A hegyi len a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a lenfélék családjába tartozik. Mintegy 40 cm magasságú, lazán bokros alkatú növény. Levelei rövidesek, igen keskenyek, szórt állásúak. Égészínű virágai szabadon állóan ötszirmúak, a szirmok kissé fedik egymást. A kicsiny tokterméseket tartó kocsányai lehajlóak. Száraz gyepekben tenyészik, a Délkelet-Tiszántúlon ritka. Az újkőkori konyha ételeinek ízesítése, fűszerezése is bizonyára a természetben tenyésző növényekkel történhetett (repkény, kakukkfű, gamandor, borsfű, menta, bárányüröm stb.)...

Május 3. hetében kinyílik a legmélyebb hajlatban a mocsári nőszirm, amely vidékünk legszebb virágaként a Száraz-eret is végigkíséri. A mocsári (= sárga) nőszirm a zárvatermő növények törzsébe, az egyszikű növények osztályába és a nőszirmfélék családjába tartozik. Talajban kúszó gyöktörzse ujjnyi vastagságú. Többől felhajtó, élével álló mellékeres levelei mintegy 70 cm-nyi magasak. Vastag, 50–100 cm-ig felnövekvő leveles-ágas szárain nyílnak sárga, kecses, sugarasan szimmetrikus virágai. Három külső nagy leple lehajló, a három belső kicsiny leple pedig felálló. A szintén háromágú, kétcimpás bibeszalagjai a nagy leplek fölé hajolnak, alattuk egyesével bújnak meg erőteljes alkatú porzóit. Három rekeszű tokterméseiben érnek be korong alakú, barnás héjú magvai. Vizes élőhelyeken, vízpartok széléin díszlik.

Május utóján a réten a lenge széltől a koloncos legyezőfű fehér fűrtjei hajladoznak, bizonyítékaul annak, hogy érintetlen még itt az élővilág.

Május végén kezdenek sokasodni a pillangósvirágú növények, amelyek közül az egyik legszebb a homoki baltacím. Ez a gyönyörű színezetű és alkatú pillangós növényfaj csak ezen a területen fordul elő a battonyai határban. Kivirágzik ekkor a mezei varfű, s vele a későbbiekben egyre bővül a nagyobb termetű, terebélyesebb alkatú növényfajok köre. Kinyílnak a tiszántúli löszpusztarétek névadó növényfajának, a ligeti zsályának liláskék

ajakos virágai, amelyre főként a lepkék járnak. A hozzá hasonló virágalkatú közönséges ínfűnek és a ligeti zsályának is egyaránt teremnek világoskék, rózsaszínű és fehér virágú változatai is területünkön. A nektárdús hasznos tisztesfű fehér virágjait hártvásszárnyú rovarok porozzák be.

Május 4. hetében emelkednek fel a karcsú keskenylevelű gyújtóvirág sárga, tátogató-virágai, és a magas termetű bókoló bogáncs is meghozza kárminpiros színű, tüskés fészkepikkelyű virágzatát. Ebben az időben két kakukkfűfaj illata fűszerezi a levegőt: a közönséges kakukkfű és a nyúlánk (= magyar) kakukkfű. E két fajt nemcsak megjelenése, de illóanyaga is megkülönbözteti egymástól. A kakukkfűves foltok közelében lehet ráakadni a kisvirágú csüdfű szerény, de kedves virágaira. Ekkor találjuk a réten a legtöbbféle lepkefaj és hártvásszárnyú rovar együttesét, jellegzetesen az acélszínű csüngőlepkét, a dongószendert, a ritka törpeszendert, a piros szendert, a kutyatejszendert, a kacsafarkú szendert, a kardos és a fecskefarkú pillangót, a galagonyalepkét, a kis szénalepkét, a kis rókaalepkét, valamint a fadongókat, a földi poszméket és a kövi poszméket. Ez időszakban magasodnak fel selymes levélrózsái közül a réti útifű szabályos, rózsaszínű füzerei.

Május második fele a kiteljesedés, a rét kitarulkozásának ideje. Ha reggel érkezünk ide, aranyba öltözteti ezt a helyet a közönséges oroszlánfog, az ezüstös hölgymál, a magas növésű füles hölgymál pedig helyenként valóságos „aranyerdőt” alkot. E sárga ragyogásból kiemelkedve pirosan hajtja meg fejét a bókoló bogáncs és karcsún tartja virágait a magyar szegfű, amelyeket spárga (itteni nevén nyúlárnyék) is kísér. A magyar szegfű a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a szegfűfélék családjába tartozik. Középtermetű – 35–40 cm magas – kecses megjelenésű, valamelyest sokvirágú szegfűfaj. Levelei szálas-keskenyek. Aránylag kisebb kárminrózsaszínű-piros virágai a szár csúcsán 6–8 tagú csoportban, de kettesével-hármasával külön-külön nyílnak. A virágok egysíkban állók, öt szabadon álló szirmuk kissé csipkézett szélű. Száraz gyepekben tenyészik, a Délkelet-Tiszántúlon igen ritka pannóniai bennszülött növényfaj. A battonyai határban csak a fokozottan védett természeti területünkön fordul elő.

Május utolsó hetében bontogatja szirmait a csodaszép parlagi rózsza. Molnár Zsolt botanikus határozta meg a rétünkön 1993-ban. Battonyai jelenléte új flóraadat városunkra vonatkozóan, és egyben ékesíti, értékét növeli védett területünknek. A gyepon két állománya él: egy 20 m × 5 m-es és a Száraz-ér mellett egy másik kisebb tenyészfolt. A parlagi rózsza a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a rózsafélék családjába tartozik. Alacsony termetű, kúszó gyöktörzsű pusztai cserje. Szárait vékony, serteszerű és erőteljesebb tüskék egyaránt borítják. Páratlanul szárnyasan összetett levelei bőrneműek, fűrészes szélűek. Bimbója gyönyörű alkatú! Öt szabad szirmú, nagy virágai kárminrózsaszínűek, a szár csúcsán egyesével nyílnak. Kecses csipkebogyó terméseit a száradóban lévő hosszas-csipkés csészelevelek díszítik. Főként lőszön terem. A magyar flóra ezen legszebbik rózsája méltán idézi fel az Énekek éneke (2:1) sorait: „Én Sáronnak rózsája vagyok...”

Ekkor virágzanak a fűvek is: emiatt május végétől kezdve lassanként kiszökül a rét – közülük társulásalkotó a pusztai csenkesz, a legszebb pedig a karcsú fényperje.

Április és május hónapokban vehetjük észre legkönnyebben a fű között a fűge gyíkot, amelynek vörös hátú változata is él itt. Ilyenkor szól már a mezei tücsök ciripelő zenéje, hallhatjuk a réten a fűvet pitypalattyni, ide fészkel a böjti réce és a búbis, a Száraz-ér felől pedig békák (vöröshasú unka, kecskebéka) kórusa hangzik. Rendszeresen meg-megújulnak a földikutatúrások, amelyeken baglyok emésztnek; mezei nyulakat, őzeket riaszt meg az idelátogató, a rét egyik pontján pedig az 1980-as években kitorékot kapart magának a róka.

Június következik: a mélyedésekben megjelennek a gyűrűs borgyökér fehér ernyői, s ezeket a részeket a kétegyházi pusztá nedvesebb helyeihez teszik hasonlóvá. Június elején virágzik a Blaskovics-pusztán (a Liliomos-laposban) a pompás kosbor!!

A tompapusztai löszpusztarét növénykincsei közé tartozik a macskahere. Kilenc-tíz dús, életerős tenyészfoltja a Maros menti flóra egyik legszebb természeteredeti állományát képezi környékünkön. A Blaskovics-pusztai löszmagaslatain is bőven terem.

Kertész Éva, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum botanikusa 1985-ben egy Körös menti löszháton is nagy *Phlomis*-csoportot talált, ami számomra azért volt meglepetés, mert a macskaherét a Maros menti lösz jellegzetes kísérőfajának tartottam. Csathó András István a Száraz-ér mellékéről, az „Őspartról” közölte e növény legnagyobb battonyai állományát. A macskahere – *Phlomis tuberosa* – a zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és az ajakosok családjába tartozik. Tudományos neve is utal gumós tövére (*tuberosa*), magyar nevét is (macskahere) jellegzetes nagyságú és alkatú gumói után kapta. Karcsú, magas termetű – 100–120 cm-es a virágzó hajtása – tenyészfoltokban felnövekvő, gumós gyökerű évelő növény. Tőlevelei egyszerűek, főeresek, tenyérszerű nagyságúak; levéllemezük háromszög alakú, mélyen vállas, fogasszélű és selymesen szőrözött. Június 1–2. hetében nyílik, virágos hajtása övmagasság fölé növekszik, többnyire szimmetrikusan oldalágakat is hajt. Virágzati tengelyein áttellenesen álló fellevelei fölött lilásrózsaszínű selymes-rojtos szélű ajakos virágai több szintben örvöket képeznek. Tenyészfoltjai belsejében nem tűri meg más növényfajok jelenlétét, állományai ezért tiszta megjelenésűek. A löszgyepek jellemző növényfaja, virágait főként poszméhek és fadongók porozzák be.

Június 1. hetében a hajlások közelében, üde helyeken nyílik egy kicsiny pillangóvirágú növényritkaság, a karcsú kerep. Alacsony termetű, kecses alkatú növényfaj; egyéves. Hajtása felálló, selymes-borzas szőrzetű. Levélkéi visszas lándzsásak, hármasan összetettek. Kicsiny, sárga pillangós virágai egyesével nyílnak. Magvai vékony hüvelytermésben érlelődnek. A tiszántúli löszpuszták maradványfaja.

Júniusban egyre több lesz a pillangóvirágú növényfajok száma, közülük e rétnak kifejezetten jellegzetessége a festő rekettye. Nagy állományai tenyésznek területünkön a hólyagos csüdfűnek, amely növény a Battonya–Mezőhegyes–Mezőkovácsháza–Kunágota négyszögben az utak mentén, a vasútvonal mellett nem ritka. Érdekes vonása e környék flórájának, hogy a hólyagos csüdfűt a Mezőhegyes és Tótkomlós közti vonalon kifejezetten éles határral a zászlós csüdfű váltja fel. Bogáncsvirágzaskor és csüdfűvirágzaskor a rétnünkön egész biztosan találkozhatunk a gyors röptű kacsafarkú szenderrel.

Június 3. hetében nyílnak halványsárga virágait a molyűző ökörfarkkóró. Nevének megfelelően a megszártott virágos hajtások szekrényben tartva molyűző hatásúak. A XVIII. század végéig Battonyán szokásban volt, hogy e növényfaj fejlődésben lévő szabályos gömböcske-fűzér tokterméseit bearanyozták, és a menyasszonyi koszorút ékesítették vele. Kivirágzik eközben a pusztai cickafark és vele a „csak itt szép” apró szulák – folyondár – is. A frissen virágzó növények összteleme június 2–3. hetében a legnagyobb, ezért ilyenkorra esik a kaszálás ideje is. Az idejében elvégzett kaszálás a rétek egyik legfőbb gondozása. Az intenzíven legeltetett pusztafüves területeken ugyanis a flóra elszegényedik: a ragadós-szúrós-tüskés növények túlszaporodnak rajta, míg a ritkaságok eközben visszaszorulnak. A folyamatosan növekvő fűlevelek és némely növények gyérítésére valamilyen formában mégis szükség van! Egykor, amikor az emberiség még nem legeltetett rendszeresen egy-egy természeteredeti területet, a vadon élő növényevő emlősök „gondoskodtak” a füves élőhelyek egyensúlyának fenntartásáról. Táplálkozás közben a nagy növényevők folyamatosan vonultak is, ezért az egykori gyepek nem dúsultak fel túlságosan nitrogénnel az ürülékektől. A paleolitikumban még teljes volt a táplálékláncolat: megfelelő számarányban éltek az ürülékeket hasznosító (galacsinhajtó- és ganéjtúró bogarak) és a dögevő állatok (keselyűk, sakál) a faj- és egyedszámot illetően is. Amíg valamennyi élőhelyen minden jellemző növényfaj- és egyed, s hozzá minden állatfaj- és egyed természetes kapcsolatrendszere fennállt, közöttük az összhang teljes volt, némi változásokat csak a környezeti tényezők okozhattak. Ezt az egyensúlyt ma az ember a rétek kaszálásával helyettesíti. Igaz, a kaszálás egy időre véget vet

a virágzásnak, de egyben megakadályozza azt is, hogy némely növények konkurenciájukkal másokat teljesen elnyomjanak, kiszorítsanak. A kaszálás utáni sarjhajtások révén a lekaszált területek novemberig is zöldek maradnak, így lehetőség nyílik arra, hogy a lepkék második nemzedékei is zöldtáplálékot nyerhessenek. A megmaradó száraz, kórós területeken a lepkék szárnyai csaknem mindig meg-megsérülnek. A kora tavaszi mezei virágok (mezei tyúktarj, csuklyás ibolya, erdélyi és tavaszi hérics, fürtös gyöngyike, pusztai meténg, salátaboglárka stb.), valamint a szeptemberi vetővirág a lekaszált, gyérfüvű területeken virágznak dúsan, életerősen. Az ilyen helyeken a beérő magvak, termések is könnyebben jutnak a talajba.

Területünkön megpróbálunk a kaszálás során mindezekre tekintettel megoldást találni: a löszpusztarétünk bizonyos, arra megfelelő helyei évről-évre felváltva rendszeresen kimaradnak a kaszálásból. Így minden növénytársulásának természetes virágzássora felmérhetővé, kutathatóvá vált; s a réten mindannyiszor rovarmenedék maradhatott fenn. A ritka növényfajok magérlelése, termésbeérése során azok állományai megerősödhetnek, továbbterjedhetnek; ugyanakkor a lekaszált nagyobb hányadon a kora tavasszal nyíló, rendszerint alacsony termetű növények életerősen hajthatnak, virágozhatnak területünkön. A meghagyandó terület nagyságát a Körös–Maros Nemzeti Park Igazgatósága 4 hektárban határozta meg.

Mindezeket összegezve: az élőhely évenként egyszeri alkalommal történő (június 2–3. hete) kaszálása a fent leírtak szerint feltétlenül szükséges!

Júniusban már csak a Száraz-ér egy-két pontján díszlik az egykori gazdag vízi világot idéző virágkaka és ágas békabuzogány. Az ér vizének elszennyeződése miatt ritkává lett az orvosi pióca és a sávós szitakötő is.

Június 3. hetében szólal meg a zöld lombszöcske éles, ketyerésző cirpelése.

Június végén – nyárelőn – „megérik” a rét: a felmagasodó „kórós” szárú növények virágzása kerül túlsúlyba. A közönséges borkórónak és a vajsínű ördög szemnek a korábbi hasonló alkatú fajokhoz való zárkózása jellemzi ezt az állapotot. Ez az aratás kezdetének az ideje is. A vidéken megkezdí hosszú virágzását a tejoltó galaj. A battonyai szerbek Iván-virágnak nevezik, és koszorúba kötik kicsiny virágú sárga fürtjeit. A koszorút a ház utca felől látható falára függesztik; és kedves szokással ünnepelnek Ivándánt. A réti növényzetet teljesen megkímélő szerb-román temetőben szintén sok tejoltó galaj terem. A sárga galajos helyen legeltetett tehén illatosabb tejet ad. S végül: a tejoltó galaj virágos hajtásával valóban előidézték a különleges ízt adó tejelvadást, erről Bencsik János néprajzkutató Gyulán gyűjtött adatokat.

A tompapusztai rét egyetlen – bocsánat botanikusok! – „orchideája”, a *Veronica orchidea* június utolsó hetében nyílik, amely virág nevével, megnyerő külsejével némileg kárpótolja azt a tényt, hogy vidékünk füves élőhelyeiből (ma már?) hiányoznak a kosborfélék. (A veronikák tátogató-félék.) Csathó András István 2000. július 29-én Battonyán a Tízes erdőben, majd azt követően a Mekkel Ársza-erdőben megtalálta a széleslevelű nőszőfűt!! A sötétkék virágú kosboros veronikának rózsaszínű színváltozata is előfordul a fokozottan védett területen. A *Veronica orchidea* a rét üde helyein tenyészik.

Egy újabb lilium, és egyben az egyetlen igazi hagyma is feltűnik ilyenkor: a bajuszos hagyma. Vele egy időben díszlik a tompapusztai rét ékessége, vidékünk legszebb liliumfaja, a nyúlánk sárma. A zárvatermő növények törzsébe, az egyszikű növények osztályába és a liliumfélék családjába tartozik. Ahogy szembetűnő tulajdonsága a rétnak, hogy május közepétől a virágzó növények között egyre több lesz a magasabb termetű növényfaj, ez a liliumok nyitássorrendjében is megnyilvánuló törvényszerűség: ennek két szélső értékét a mezei tyúktarj és a nyúlánk sárma jelentik. A réteknek ez a jellegzetessége a fotoszintézis optimum időszakával függ össze, hiszen annak feltételei a víz, a széndioxid és a Nap sugárzó energiája; és mindezek együttese május végén, júniusban, július elején adja a csúcserőket. A nyúlánk sárma hagymáját a talajban mintegy 30 cm-nyi mélységben találjuk. Halvány hamvaszöld

mellékeres tölevelei kissé összehajló lemezűek. Magas, sudár tőkocsányán a szabad leplű hófehér virágok hatágú csillagot formálnak. Nagyszámú bimbói, lentről felfelé nyíló és alulról hervadó virágai arányos-szép spirálisban állanak és fordulnak termőre. Június 4. hetében virágzik. Védett növényfaj. A Délkelet-Tiszántúlon sokfelé elterjedt, az útszéli- vasút menti füves mezsgyéket is több helyen kíséri, természeteredeti élőhelyeken – száraz réteken – már ritkábban láthatjuk. Legnagyobb állományai Tótkomlós határában és Battonyán a Sziondai-gyepen nőnek. Az érintetlen növénykörnyezetben nyíló sármatóvek a többi példányokkal szemben olyan lenyűgöző szépséget sugároznak magukból, hogy itt kellett megértenem: nem csak az orchidea és az írisz teheti különleges értékűvé egy füves rét flóráját... Annyiban viszont a legtöbb florista egyetérthet, hogy minden ilyen hazai növénytársulásunk színét, ékességét a leples egyszikűek jelentik. A nyúlánk sármát Nagylaktól nyugatra az üstökös gyöngyike váltja fel.

Június utolsó hetében a Száraz-ér túlsó, jobb partján bont szirmot az igen magas termetű, szép nagy virágú halvány liliz, amely mályvafajnak ez idáig nem volt Csanád megyei adata. Vele egyidőben virágzik a zsidócseresznye.

Júliusban egyre több lesz az ernyős- és a fészekvirágzatú növény. Július elején nyílik a hengeres peremisz, amely védett növényfajunk, Csapody István jegyzéke is nyilvántartja. A zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a fészekvirágzatúak családjába tartozik. Alacsonyabb termetű, egyenes szárú, sarjtelepes növényfaj. Levelei hosszúkás lándzsásak, szárölelők, molyhosan szőrösek. Sötét sárga színű röviden nyeltes fészekvirágzatai hengeres alkatúak, sátorozók. Löszgyepek jellemző növényfaja, a Tiszántúlon szórványosan fordul elő. Battonyán, Mezőhegyesen, Dombegyházon, Kunágótán és Bánhegyesen jelezte a szakirodalom, mezőkovácsházi előfordulása új adatot jelent környékünk flórájára vonatkozóan. Gyökerét egykor gyógynövényként – drogként – hasznosították. Virágzó hajtásai száraz vázákban szépen díszítenek. A Battonya-tompapusztai fokozottan védett természeti területen ritkaságnak számít: az északkeleti szegélyben tenyészik néhány töcsoportja.

Védett területünkön és a vidék más eredeti löszös-füves élőhelyein is a nyár fő idejének magas termetű növénye a lilásvörös virágzatú töviskés imola. Szárba szökkenése – friss virágzása időszakához kötődik két, a Vörös Könyvünkben is nyilvántartott védett rovarfaj jelenlétének csúcsideje: a magyar tarsza nevű lomhaszöcskefajé és a dongószenderé. A magyar tarsza Kárpát-medencei reliktumfaj. Legszívesebben a közönséges borkórón tartózkodik. Imola virágzáskor látogatja a legtöbb tarkalepke és pillangó a rétet: a kis rókalepke, a nappali pávaszem, a bogáncslepke; a kardos- és a fecskefarkú pillangó. A töviskés imolának fehér – *lus. albiflora* – színváltozata is előfordul rétünkön. Vele egy időben virágzik a szárazabb helyeken az ebfojtó müge és a borsfű. E növények együttes nyitásakor párzik a dongószender és megtalálható védett területünkön a ritkaság számba menő törpeszender is.

A nyár derekán virágokat hozó ernyősvirágzatú növények szembetűnő tulajdonsága az erősen tagolt, rendkívül kicsiny felületű levéllemez, amellyel a száraz, aszályos időszakban a párologtatás mértékét minimális szinten képesek tartani. Az ernyősök legkülönlegesebbje löszpusztarétünkön a változó gurgolya. A zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és az ernyősvirágzatúak családjába tartozik. Nyúlánk, magas termetű, szeldelt levelű növény, ernyői fehérek. Száraz gyepekben meszes talajon terem. Vidékünkön csak a fokozottan védett területen fordul elő, a legmagasabb száraz vonulaton alkot laza állományt. Virágzatai a csíkos pajzsospoloskát, a ragyogó színekben csillogó fémdarazsakat, valamint a nagyon hosszú, fonalas csápú törösmolyokat vonzzák elsősorban. A törösmoly előszeretettel látogatja a cickafark virágzatokat is.

Július közepétől messzire sárgállik a jakabnap aggófű; hajtásain nőnek fel a jakablepke szintén sárgaszínű hernyói, amelyeket Kovács Sándor szegedi lepkész talált területünkön 1995-ben. Ez időben virágzik a felénk ritka réti peremizs is, az üde helyeken pedig a nagyon keserű, de rendkívülien gyógyhatású kis ezerjófű.

Július közepét követően találjuk teljes virágzásában a vidékünket jellemző tiszaháti iglicét és a kunkorgó árvalányhaját, majd hamarosan a fenyérfűt. A kunkorgó árvalányhaj a zárvatermő növények törzsébe, az egyszikű növények osztályába és a pázsitfűfélék családjába tartozik. A „*Stipa*” nemzetségnevét Linné adta e szép fűünknek: stipeion = kóc (görög nyelven). A rendkívüli szépségű, nagyon találó magyar elnevezése Szikszai Fabricius Balázstól származik (1576). Vékony levelű, magas termetű pázsitfűfaj. Virágzásakor toklászszálkái selymesek, megérve felcsavarodnak, összekunkorodnak, valóban kócosná válnak. A löszpusztarétek és homoki gyepek jellemző, szép fűfaja, a Tiszántúlon ritkaság.

Július utolsó hetében hozza virágzatait a löszön tenyésző, igen magas termetű Degen-aszat. Kétéves növény: tölevelei hasogatottak, erősen tövisesek. Virágzó hajtásai 120–180 cm-nyi magasak. Fészekvirágzata halvány lilás színű, fészekpikkelyei csúcson kiszélesedők, a szélen sárga sertéktől pillásak, kevésbé molyhosak, mint a gyapjas aszaté. Ritka, védendő növényfaj. Pontos meghatározását Csathó András István végezte el 2002-ben.

Augusztusban egyeduralkodók lesznek az ernyősvirágzatú valamint a fészekvirágzatú növények.

Augusztus első hetétől virágzik a Blaskovics-pusztán és Nagylakon (Csiga-pusztá) a balkáni csillagvirág...

Az egyre szerényebbé kivetkőző tompapusztai réten a legmegkapóbb időszak az, amikor feltekeredik, kócosná lesz a kunkorgó árvalányhaj toklászszálkája. A meleg nyári éjszakákon a fű között nagy szentjánosbogarak világítanak...

Augusztus 2. hetében hozza virágzatait egy ritka lösznövényünk, a kései pitypang. A zárvatermő növények törzsébe, a kétszikű növények osztályába és a fészekvirágzatúak családjába tartozik. Élő növény. Törzseit alkotó vállasan karéjos levelei vaskosak, bőrszerű lemezűek. A halványsárga, nyelven virágokból álló virágzatát tartó tőkocsánya gyapjas. Löszgyepek ritkulóban lévő, védett növényfaja. Battonyán már csak a fokozottan védett területen terem. Szintén csak a rétünkön fordul elő a festő zsoltina, augusztus 3. hetében virágzik, fészkei vörös lilák. Latin nemzetségnevét (*Serratula*) fűrészes szélű leveleiért kapta. Az élőhelyünkön tenyésző festő rekettye és a festő zsoltina egykor valóban festő növények voltak (*tinctoria*): gyökereikből vonták ki a színanyagot.

A Száraz-ér közelében üde helyeken ekkor hozza nagyszámú sárga virágzatait a rendkívül természetes és terebélyes kövér aggófű, amelynek jelentős állománya él területünkön. A csanádi flóra egyik jellemző faja. Augusztusban többnyire a nyirkos, nedves helyeken tenyésző növényfajok borulnak virágzásba.

Augusztus végi napokon láttam itt – Battonyán először – kutyatejszender-hernyót (1992-ben). A lepke bogáncsvirágzástól kezdve repül a réten.

Szeptember első felében a hajlások sekélyebb övezetében lilába öltözik a réti őszirózsa. Virágzatait főként fehérlepkék: rezedalepke, kénes lepke, sáfránylepke keresik fel és herelegyek látogatják. Ilyenkor él a réten a fogólábú ájtatos manó, és a különleges alkatú, természetes és karcsú sisakos sáska bennszülött fajunk imágója. Mindkét rovarfajnak zöld és halvány okker színváltozata is ismeretes.

Szeptember 2–3. hetében nyílik fokozottan védett területünkön a legnagyobb növénykincs: a vetővirág! Majd csak utolsóként virágzó és az egyik legszebb, legértékesebb növénye is a Battonya-tompapusztai löszgyepnek! Védett, természetvédelmi értéke 10 000 forint tövenként. Sárga virágkelyheit a gyérfűvű helyeken a nyíltabb gyepfoltokban, valamint a

Száraz-ér mosott ősi partoldalaiban kereshetjük meg. A vetővirág – dunántúli nevén sárika, vagy őszi ke – az őszi vetések időszakában nyitja ki gyönyörű, kecses lepleit. Tudományos neve *Sternbergia colchiciflora*. Ezt a kelet-mediterrán elterjedésű növényfajta K. Sternberg botanikusról Kitaibel Pál nevezte el 1803-ban. A vetővirág a zárvatermő növények törzsébe, az egyszikű növények osztályába és az amarilliszfélék családjába tartozik. Hagymája tojásdad, 1–2 cm átmérőjű, sötétbarna héj borítja. Tökcsánya egyvirágú, a hagyma burkából és a földből alig áll ki. Citromsárga 5–8 cm hosszúságú virágai a talajon ülnek, levél nélkül nyílnak. Lepelcimpái keskeny-hosszúak, 2–5 mm szélesek. Méhfajok porozzák meg. Szeptemberi virágzását követően a növényke teljesen eltűnik, a levelei kora tavasszal jelennek meg: szálasak, laposak, tövük felé keskenyedők; hagymánként 4 fejlődik belőlük. A levelek között bújik elő hosszúak – 8–10 mm-es – toktermése, amely alatt a kocsány 1–2 hónap múlva megnyúlik, majd oldalra hajlik: az érett termésből fekete magvai a talajra peregnek, amelyeket hangyák terjesztenek. A vetővirág némely tenyésztésekben a földben virágzik és termékenyül meg. Virágai csak a kellő mennyiségű őszi esőket követően – hozzávetőlegesen 4–5 évenként – bújnak elő, és élettartamuk is igen rövid. A magyar Alföld flórájában jégkorszak utáni maradványfaj. Száraz, napsütötte pusztafüves lejtőkön és löszgyepeken terem. Laza szerkezetű, gyengén savanyú szelíd humuszos lösztalajon a gyéres térszínű helyeken tenyészik. Hazánkban van legészakibb előfordulása. A Dunántúli-középhegységben, a Duna-Tisza közén (ritka) és a Délkelet-Tiszántúlon ismertek lelőhelyei. Környéki lelőhelyei: Csorvás; Orosháza, Nagytatársánc; Kardoskút (Molnár Zsolt); Királyhegyes, Blaskovics-puszt (Paulovics Péter és Molnár Zsolt); Battonya-tompapusztai löszpusztaré (Kókai Lajos), valamint a Száraz-ér ősi partszakaszain a battonyai határban (Molnár Zsolt, Csathó András István és Csathó András János) és Mezőkovácsháza közelében (Sarkadi László). A vetővirágnak már csak irodalmi adata a bánhegyesi és a Gerendás-pusztai egykori termőhely. Fokozottan védett természeti területünkön Kókai Lajos találta meg 1995-ben. 1998 szeptemberében feleségemmel és András István fiammal 4 tenyészhelyen 128 virágzó tövét számoltuk össze a gyepen.

A szeptemberben nyíló növényfajok is – miként a márciusiak – többnyire alacsony termetűek.

Október 1. hetében fejeződik be védett területünkön a virágzások folyamata: a Száraz-ér mederszélein itt-ott virít a vörös libatop néhány példánya.

...És mindeközben fokozatosan visszahúzóódik a levélzöld frissessége, napról-napra halad a termések, a magvak érlelése, és a tápanyagok következő tavaszra történő elraktározása. Mert a növényeknek a rovarok- a szél és a víz felé való kitérültségének célja és értelme az *utód*, – ami mi is engedjük lehetővé válni! – hogy amíg csak lehetséges, végbe mehessen az „Örök megújulás”...

Előbb aranyárgává lesz, majd megszárad a borkóró, a spárga és a nád levele, a csattogó számóca és a farkas-kutyatej pedig égővörösre vált át. Ősszel a legszínesebb levele a baracklevelű keserűfűnek van. Önállósodva elindulnak útjukon és teret foglalnak a magvak, termések. A rovarvilág visszavonul: lárváik – közöttük is elsősorban a hernyók – a talajban bábokká alakulnak, szunnyadni tér az élet. Kicsiny pókok százai, ezrei utaznak, és szállnak alá vékony fonalaikon, az alkonyi fényben a kiszőkült növényzet között csillog a sok-sok pókselyem. Ezt a megkapóan szép őszi jelenséget a magyar nyelv „ökörnyál” megnevezéssel illeti.

Az első erősebb fagy dere lepergeti a lombokat, végül zúzmarával és havazással beköszönt a tél...

A régészeti felmérések és a flórákép egyaránt bizonyítják: a rét nyugati szegélyéig átnyúlik a Száraz-ér túlszárnyán lévő nagy kiterjedésű, szabályos körgyűrű rendszerben kiépített újkori telltelepülés. A Battonya-tompapusztai löszpusztarét természetvédelem alá helyezése egy esetleges régészeti feltárás leletanyagait is megóvjá. A Cigányka-ér bal partja mentén több, valószínűleg a rézkorban emelt halom magasodik, látótávolságra követve egymást. A Cigányka-ér és a Száraz-ér találkozásánál is épült kunhalom, azaz kurgán. Célszerű lenne a battonyai határ nagyszámú, rendszerben kiépített halmainak mindegyikét kivonni a mezőgazdasági művelés alól és azokat őshonos pázsitfűfajokkal (sovány perje, pusztai csenkesz, fenyérfű) visszafűvesíteni! Bennük több évezreddel ezelőtt élt emberek hatalmas munkája, szándékai maradtak ránk. E halmok egyben azt is tanúsítják, hogy az írott történelem előtti időkben ez a táj végig füves pusztaság volt, hiszen erdők takarásában nem lett volna értelme ilyen jelző halom rendszereket kiépíteni...

A Battonya-tompapusztai löszpusztarét tehát máig is fennmaradt szigete az egykori vadzizekkel tarkított virágos hullámozó fűtengernek.

Végezetül megemlítem Battonya más füves és vizes élőhelyeinek jellegzetesebb növényfajait, ezek: kandilla, réti iszalag, tavaszi hérics, farkasalma, libapimpó, közönséges párlófű, réti fűzény, csíkos kecskerágó, kék iringó, héjakútmácsonya, erdei mácsonya, fekete nadálytő, vízi gamandor, fehér pemetefű, fehér tisztessű, mezei zsálya, szöszös ökörfarkkóró, olasz harangvirág, varádicskóró, martilapu, magyar imola, vad pórásfrány, nagy bakszakáll, szappanfű, magyar sóvirág, vidrakeserűfű, ereszes hagyma, ernyős sárma, üstökös gyöngyike.

Tájékunkon már csak a fokozottan védett természeti területen maradtak fenn a karcsú kerep, a változó gurgolya, a halvány ziliz (a Száraz-ér túlszárnyán), a kosboros veronika, a festő zsoltina és a magyar szegfű állományai.

Flóralista

„... a virításnak megfelelően májusban legszebbek az erdők,
júniusban a rétek és kaszálók, augusztusban a mocsarak,
s szeptemberben a szikések...”

Dr. Csongor Győző

Az alábbiakban közreadom a Battonya-tompapusztai löszpusztarét zárvatermő növényeinek jegyzékét friss, fotogén virágzásuk szerint hetenkénti megoszlásban.

A növényfajok nevezékében és az adott időszakban leírt sorrendiségében A magyarországi edényes flóra határozója 2000. évi kiadása szolgált alapul.

Március 3. hete:

1. Martilapu *Tussilago farfara* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Friss agyagon 1 tő.
2. Mezei tyúktaréj *Gagea pratensis* (Pers.) Dum.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A szárazabb helyeken, szórványos.

Március 4. hete:

3. Kődvirág *Erophila verna* (L.) Chevall
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Kevés.
4. Borzas ibolya *Viola hirta* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritkább.
5. Csuklyás ibolya *Viola ambigua* W. et K.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szórványos.

Április 1. hete:

6. Salátaboglárka *Ranunculus ficaria* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Az üdőbb helyeken gyakori.

Április 2. hete:

7. Homoki pimpó *Potentilla arenaria* Borkh.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szárazabb helyeken, kevés.

8. Borzas repkény *Glechoma hirsuta* W. et K.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szórványosan.
9. Piros árvacsalán *Lamium purpureum* L.
A bolygatott helyeken, ritka.
10. Galléros tarsóka *Thlaspi perfoliatum* L.
Nem gyakori.
11. Pásztortáska *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medic.
Szórványos.
12. Pongyola pitypang *Taraxacum officinale* Weber ex Wiggers
Kevés.
13. Rókasás *Carex vulpina* L.
A legmélyebb laposban maradt fenn 1 kis állománya.
14. Korai sás *Carex praecox* Schreb.
Gyakori.

Április 3. hete:

15. Villás boglárka *Ranunculus pedatus* W. et K.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Az üdébb helyeken szórványos.
16. Vadkörte (= vackor) *Pyrus pyraeaster* (L.) Burgsdorf
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A keleti szélén 1 fa és sarjai.
17. Kőkény *Prunus spinosa* L.
Az északi és nyugati széleken.
18. Farkas-kutyatej *Euphorbia cyparissias* L.
Szórványos.
19. Pusztai meténg *Vinca herbacea* W. et K.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Itteni előfordulása az egyik utolsó természetes élőhelyét is jelenti vidékünkön,
védett!
Egy-két tenyészhelyen, ritka.
20. Apácavirág *Nonea pulla* (L.) DC.
Szórványosan.
21. Bársonyos árvacsalán *Lamium amplexicaule* L.
Szórványos.
22. Tavaszi aggófű *Senecio vernalis* W. et K.
Ritka.
23. Törékeny fűz *Salix fragilis* L.
A Száraz-ér mentén 2–3 fa.
24. Fürtös gyöngyike *Muscari racemosum* (L.) Lam. Et DC.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A védett területen csak szálanként!

Április 4. hete:

25. Egybibés galagonya *Crataegus monogyna* Jacq.

- Szálanként sarjad.
26. Csattogó számóca *Fragaria viridis* Duch.
Gyakori.
 27. Pici bükköny *Vicia lathyroides* L.
Kevés.
 28. Szennyos bükköny *Vicia grandiflora* Scop.
Gyakori.
 29. Salátagalambbegy *Valerianella locusta* (L.) Latterade
A gyéresebb helyeken tenyészfoltokat képez.
 30. Fűzlevelű kutyatej *Euphorbia salicifolia* Host
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritka.
 31. Borzas nefelejcs *Myosotis ramosissima* Roch.
Szórványos-gyakori.
Csathó András István határozása.
 32. Lecsepült veronika *Veronica prostrata* L.
Szórványosan.
 33. Matyó *Calepina irregularis* (Asso) Thell.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritka.
 34. Lúdfű *Arabis thaliana* (L.) Heynh.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritka.
 35. Réti ibolya *Viola pumila* Chaix
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A laposok szélein, nedvesebb helyeken szórványos.
 36. Mezei árvácska *Viola arvensis* Murr.
Ritka.
 37. Törpe árvácska *Viola kitaibeliana* R. et Sch.
Szórványos.
 38. Homoki zsellérke *Thesium ramosum* Hayne (= *Th. arvense* Hovátovszky)
Ritka.
 39. Kisszirmú madárhúr *Cerastium brachypetalum* Pers.
Szórványosan.
 40. Sziki madárhúr *Cerastium dubium* (Bast.) Guépin
Kevés.
 41. Kónya sárma (= k. madártej) *Ornithogalum boucheanum* (Kunth) Asch.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Természeteredeti flórában ritkább, a réten szálanként.
 42. Pusztai sárma (= p. madártej) *Ornithogalum kochii* Par.
Igen gyakori.

Május 1. hete:

43. Kúszó boglárka *Ranunculus repens* L.
A Száraz-ér mentén és a laposokban, szórványos.
44. Sokvirágú boglárka *Ranunculus polyanthemus* L.
A szárazabb helyeken gyakori.
45. Borzas bükköny *Vicia hirsuta* (L.) Gray

- Kevés.
46. Vetési bükköny *Vicia angustifolia* L.
Kevés.
47. Apró keresztfü *Cruciata pedemontana* (Bell.) Ehrend.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szórványosan.
48. Apró gólyaorr *Geranium pusillum* Burm.
Szórványos.
49. Pusztai kutyatej *Euphorbia seguierana* Necker
Kevés helyen, szórványos.
50. Vesszős kutyatej *Euphorbia virgata* W. et K.
Szórványos.
51. Kék atracél *Anchusa barrelieri* (All.) Wittm.
Védett növényfaj. A terület keleti szegélyén gyakori, másutt ritka.
Az atracélcincér tápnövénye.
52. Mezei gyöngyköles *Buglossoides arvensis* (L.) Johnst.
Kevés.
53. Szeplőlapu *Cerinthe minor* L.
Igen ritka.
54. Közönséges ínfű *Ajuga genevensis* L.
Gyakori. Rózsaszínű és fehér virágú változata is előfordul.
55. Osztrák zsálya *Salvia austriaca* Jacq.
Gyakori.
56. Kakukkveronika *Veronica serpyllifolia* L.
Üde helyeken, ritka.
57. Mirigyes kakascímer *Rhinanthus rumelicus* Vel.
A Tiszántúlon ma már csak Battonyán fordul elő: a fokozottan védett területen és a Gulyagyepen nőnek nagy állományai. Egynyári növény: némely években tömeges, más évben csak szálanként található.
58. Útszéli zsázsa (= koshomlok) *Cardaria draba* (L.) Desv.
Egyes helyeken gyakori.
59. Réti ecsetpázsit *Alopecurus pratensis* L.
Nedvesebb helyeken társulásalkotó.

Május 2. hete:

60. Hegyi len *Linum austriacum* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A szárazabb hátsók szórványos.
61. Szennyos ínfű *Ajuga laxmannii* (L.) Benth.
Igen ritka; két tenyészfoltban mintegy 40 fő: a rét északkeleti szegélyében. A magyar Vörös Könyv jegyzéke nyilvántartja.
62. Lila ökörfarkkóró *Verbascum phoeniceum* L.
Gyakori. Fehér virágú színváltozata is (Csathó András István adata).
63. Sziki pozdor *Scorzonera cana* C. A. Mey.
Szórványos.
64. Fehér mécsvirág *Silene latifolia* Poir.
Szórványos.
65. Puha rozsnok *Bromus hordaceus* L.

Kevés, visszaszorulóban.

66. Gumós perje *Poa bulbosa* L. f. *viviparia* Koeler
Ritka-szórványos.

Május 3. hete:

67. Kaszanyűgbükköny *Vicia cracca* L.
Szórványos.
68. Fekete bodza *Sambucus nigra* L.
1 öreg bokor a karám helyén.
69. Közönséges ebnyelvűfű *Cynoglossum officinale* L.
Csak egyes években, szálanként.
70. Osztrák kányafű *Rorippa austriaca* (Cr.) Bess.
Szórványos.
71. Pázsitos csillaghúr *Stellaria graminea* L.
Szórványos.
72. Mocsári nőszirm (= sárga n.) *Iris pseudacorus* L.
A Száraz-ér mentén és a legmélyebb hajlatban szórványosan. A battonyai flóra egyik legszebb virága.

Május 4. hete:

73. Nagy víziboglárka *Ranunculus aquatilis* L.
A Száraz-érben, kevés.
74. Ezüst pimpó *Potentilla argentea* L.
A szárazabb helyeken, szórványosan.
75. Koloncos legyezőfű *Filipendula vulgaris* Mönch
Az „ösi flóra maradéka”. Üdébb helyeken szórványos.
76. Parlagi rózsza *Rosa gallica* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Legszebb rózsafajunk. Löszpuszták törpecserjéje. Két tenyészfoltja maradt fenn a fokozottan védett területen. Molnár Zsolt határozta meg.
77. Mezei here *Trifolium campestre* Schreb.
Nem gyakori.
78. Sudár here *Trifolium strictum* Jusl.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritka. Molnár Zsolt határozása.
79. Fehér here *Trifolium repens* L.
A gyéresebb helyeken, szórványos.
80. Vörös here (= réti here, lóhere) *Trifolium pratense* L.
Szórványos.
81. Keserű édesgyökér *Glycyrrhiza echinata* L.
A Száraz-ér mentén gyakori.
82. Homoki baltacim *Onobrychis arenaria* (Kit.) Ser.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Egyik legszebb pillangósvirágú növényfajunk, a szárazabb helyeken szórványosan.
83. Réti lednek *Lathyrus pratensis* L.

- Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Nedvesebb helyeken, szórványos.
84. Mezei varfű *Knautia arvensis* (L.) Coult.
Gyakori. A lepkék nagyon kedvelik, a tengelic is rájár virágzataira.
85. Dárdáslevelű csukóka *Scutellaria hastifolia* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A hajlatok szélében, nem gyakori.
86. Hasznos tisztesfű *Stachys recta* L.
Gyakori. Elsősorban hártványsszárnyú rovarok látogatják.
87. Ligeti zsálya *Salvia nemorosa* L.
Társulásalkotó, igen gyakori. Főként lepkék járnak virágaira. Világoskék, rózsaszínű és fehér színváltozata is előfordul területünkön.
88. Magyar kakukkfű *Thymus pannonicus* All. (= *Th. marschallianus* Willd.)
Szórványosan.
89. Közönséges kakukkfű *Thymus odoratissimus* Mill. (= *Th. glabrescens* Willd.)
A szárazabb helyeken, gyakori.
90. Keskenylevelű gyújtóványfű *Linaria angustissima* (Lois) Borb.
Szórványos.
91. Sárga szádor *Orobancha lutea* Baumg.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritka.
92. Nagy szádor *Orobancha elatior* Sutton (= *O. major* L.)
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szórványosan.
93. Lándzsás útifű *Plantago lanceolata* L.
Szórványosan.
94. Réti útifű *Plantago media* L.
Nagyon gyakori.
95. Bókoló bogáncs *Carduus nutans* L.
Szórványosan.
96. Közönséges oroszlánfog *Leontodon hispidus* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Természetes flórában már csak itt és a Gulyagyepen él a környéken. A réten szórványos.
97. Nagy bakszakáll *Tragopogon dubius* Scop.
Szálanként egy-egy évben.
98. Ezüstös hölgymál *Hieracium pilosella* L.
Szórványos-gyakori.
99. Füles hölgymál *Hieracium auriculoides* Láng
Nagyon gyakori. Molnár Zsolt határozása.
100. Magyar szegfű *Dianthus pontederæ* Kern.
Szórványosan. A battonyai határban már csak itt él.
101. Közönséges spárga *Asparagus officinalis* L.
Battonyán nyúlárnyéknak is nevezik. A réten ritka.
102. Fekete szittyó *Juncus atratus* Krock.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A legmélyebb laposban, szórványos. Kertész Éva határozása.
103. Tavi káka *Scirpus lacustris* L.
A Száraz-érben, szórványosan.
104. Borzas sás *Carex hirta* L.

- A Száraz-ér mentén, gyakori. Molnár Zsolt határozása.
105. Bókoló sás *Carex melanostachya* Willd.
A Száraz-ér mentén, szórványosan. Molnár Zsolt határozása.
106. Parti sás *Carex riparia* Curt.
A Száraz-ér szélén nagyon gyakori, állományalkotó. Molnár Zsolt határozása.
107. Árva rozsnok *Bromus inermis* Leyss.
Lősztyepek fűfaja, szórványos.
108. Pusztai csenkesz *Festuca rupicola* Heuff.
Társulásalkotó, a gyepek uralkodó pázsitfűfaja.
109. Sovány csenkesz *Festuca pseudovina* Hackel ex Wiesb.
Battonyán veresnadrágnak nevezik. A szárazabb helyeken szórványos-gyakori.
110. Karcsú perje *Poa angustifolia* L.
Igen gyakori.
111. Csomós ebír *Dactylis glomerata* L.
Gyakori.
112. Karcsú fényperje *Koeleria cristata* (L.) Pers.
Gyakori. Kertész Éva határozása.

Június 1. hete:

113. Torzszakaboglárka *Ranunculus sceleratus* L.
A Száraz-ér szélében, szórványos. Mérgező növény.
114. Fényes borkóró *Thalictrum lucidum* L.
A Száraz-ér közelében, üde helyeken, szórványosan. Virágait aranyos rózsabogarak bújják.
115. Karcsú kerep *Lotus angustissimus* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A hajlatok mentén, üde területeken szórványosan fordul elő. Maradványfaj.
116. Kisvirágú csüdfű *Astragalus austriacus* Jacq.
Lőszpusztákon; száraz helyeken, szórványos.
117. Tarka koronafürt *Securigera varia* (L.) Lassen (= *Coronilla v.* L.)
Gyakori.
118. Gyűrűs borgyökér *Oenanthe silaifolia* M. B.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A laposok szélein, kevés.
119. Méreggyilok *Vincetoxicum officinale* Moench (= *V. hirundinaria* Medic.)
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Az északkeleti szegélyben, szálanként. Mérgező növény.
120. Terjőkegyógyószisz (= közönséges k.) *Echium vulgare* L.
Szálanként. Eltűnőben.
121. Macskahere *Phlomis tuberosa* L.
10–11 dús tenyészfoltban, gyakori a réten. Lőszpusztai relikturnövény, védett, Vörös Könyvünk is nyilvántartja.
122. Molyúzó ökörfarkkóró *Verbascum blattaria* L.
Szórványosan.
123. Közönséges gyújtóványfű *Linaria vulgaris* Mill.
Kevés.
124. Csikorgófű (= csikorka) *Gratiola officinalis* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.

- A hajlatokban, gyakori.
125. Horgas bogáncs *Carduus hamulosus* Ehrh.
Szálanként. Eltűnőben.
126. Mezei aszat *Cirsium arvense* (L.) Scop.
A Száraz-ér körzetében, gyakori.
127. Szamárbogáncs *Onopordum acanthium* L.
Szálanként.
128. Nagy csalán *Urtica dioica* L.
Az egykori karám helyén uralkodóvá vált.
129. Közönséges tarackbúza *Elymus repens* (L.) Gould. [= *Agropyron r.* (L.) P. B.]
Kevés helyen gyakori.
130. Deres tarackbúza *Elymus hispidus* (Opiz) Melderis [= *Agropyron intermedium* (Host) P. B.]
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Lőszsnye-faj. Gyakori.
131. Pántlikafű *Phalaris arundinacea* L.
A Száraz-ér mentén és a legmélyebb hajlatban, szórványos.

Június 2. hete:

132. Festő rekettye *Genista tinctoria* L.
Gyakori. A gyökeréből vontak ki sárga festékanyagot.
133. Szarvas kerep *Lotus corniculatus* L.
Gyakori.
134. Hólyagos csüdfű *Astragalus cicer* L.
Gyakori.
135. Csíkos bükköny *Vicia pannonica* Cr. subsp. *striata* (M.B.) Nym.
Ritka.
136. Mogorós lednek *Lathyrus tuberosus* L.
Gyakori.
137. Métélykóró *Oenanthe aquatica* (L.) Poir.
A Száraz-ér medrében, szórványos.
138. Apró szulák *Convolvulus arvensis* L.
Szórványosan.
139. Pusztai cickafark *Achillea setacea* W. et K.
Szórványos. Kertész Éva határozása.
140. Mocsári lórom *Rumex palustris* Sm.
A Száraz-ér mentén, szórványosan.
141. Zsióka (= szikikáka) *Bolboschoenus maritimus* (L.) Palla
A Száraz-ér szélén, nem gyakori.
142. Keresztes békalencse *Lemna tarisulca* L.
A Száraz-érben, ritka.
143. Apró békalencse *Lemna minor* L.
A Száraz-érben tömegesen elszaporodik, társulásalkotó.

Június 3. hete:

144. Lózsálya *Salvia verticillata* L.

- Itt igen ritka.
145. Közönséges zsidócserezsnye *Physalis alkekengi* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A Száraz-ér túlszéljén terem, ritka.
146. Közönséges füstike *Fumaria schleicheri* Soy.-Will.
Kevés.
147. Közönséges orbáncfű *Hypericum perforatum* L.
Gyakori.

Június 4. hete:

148. Közönséges borkóró *Thalictrum minus* L.
Gyakori. A magyar tarsza leginkább ezt a növényt kedveli.
149. Erdei here *Trifolium medium* Grufbg.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Ritka. A rét legszebb herefaja.
150. Vesszős füzény *Lythrum virgatum* L.
A legmélyebb hajlatban nő néhány tö.
? Nagy nyúlkapor (= magyar ny.) *Trinia ramosissima* (Fisch.) Rchb.
A Csanád megyei és a Békés megyei flóraleírásokban nem szerepel.
A szárazabb helyeken szálanként. Dr. Csongor Győző határozása, a későbbiekben nem találtam.
151. Tejoltó galaj *Galium verum* L.
A réten tömeges. Virágos hajtásával aludttejet készítettek.
152. Vakszínű ördög szem *Scabiosa ochroleuca* L.
Gyakori.
153. Parlagi madármályva *Lavatera thuringiaca* L.
Lőszpusztaréteken. Területünkön kevés.
154. Halvány ziliz *Althaea pallida* W. et K. (= *Alcea biennis* Winterl)
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A Száraz-ér túlszéljén nő, szórványosan fordul elő.
155. Sarlós gamandor *Teucrium chamaedrys* L.
Igen gyakori.
156. Fehér gyíkfű *Prunella laciniata* (L.) Nath.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szórványos.
157. Kosboros veronika *Veronica orchidea* Cr. (= *V. spicata* L. subsp. *orchidea* Cr.)
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Szórványosan fordul elő. Rózsaszínű színváltozata is nyílik itt. Természetes flórában már csak ezen a helyen él környékünkön.
158. Keskenylevelű aggófű *Senecio erucifolius* L.
Ritka.
159. Szikár habszegfű *Silene otites* (L.) Wib.
Kevés.
160. Mezei fátjolvirág *Gypsophila muralis* L.
Szórványosan.
161. Pénzlevelű lizinka *Lysimachia nummularia* L.
A mélyebb hajlatokban, nedves helyeken, nem sok.
162. Mezei sóska *Rumex acetosa* L.

- Az üde helyeken, szórványos.
163. Virágkaka *Butomus umbellatus* L.
A Száraz-ér mederszélén, kevés helyen.
164. Bajuszos hagyma *Allium vineale* L.
Szórványosan.
165. Nyúlánk sárma (= ny. madártej) *Ornithogalum pyramidale* L.
Legszebb liliomfajunk, a magasabb térszíneken gyakori.
166. Ágas békabuzogány *Sparganium erectum* L.
A Száraz-ér szélében, ritka.
167. Keskenylevelű gyékény *Typha angustifolia* L.
A Száraz-ér mederszélében, kisebb állományokban, elég gyakori.
168. Bodnározó gyékény *Typha latifolia* L.
A Száraz-ér mederszélében, gyakori, állományalkotó.

Július 1. hete:

169. Tarló-here *Trifolium arvense* L.
A réten igen ritka. Szép megjelenésű herefaj.
170. Ebfojtó müge *Asperula cynanchica* L.
Gyakori.
171. Mocsári tisztesfű *Stachys palustris* L.
A Száraz-ér mentén, szórványosan virít.
172. Borsfű *Clinopodium vulgare* L.
Szórványos.
173. Keserű csucsor (= ebszőlő-cs.) *Solanum dulcamara* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A Száraz-ér mentén, a rét nyugati szögletében, szálanként terem.
174. Hengeres peremizs *Inula germanica* L.
A réten ritka: az északkeleti szegélyben egy-két tenyészfoltban.
175. Töviskés imola *Centaurea spinulosa* Rochel
A magasabb térszíneken gyakori.
176. Lapulevelű keserűfű *Persicaria lapathifolia* (L.) S. F. Gray
(= *Polygonum lapathifolium* L.)
A Száraz-ér mentén gyakori. Ősszel a levele rendkívül színessé lesz.
177. Csillagpázsit *Cynodon dactylon* (L.) Pers.
Helyenként.
178. Franciaperje *Arrhenatherum elatius* (L.) P. B.
Szórványosan.

Július 2. hete:

179. Hasznos földitömjén *Pimpinella saxifraga* L.
Kevés.
180. Változó gurgolya *Seseli varium* Trev.
A Békés megyei flóraleírásban nem szerepel.
A legszárazabb hátaikon szórványosan. Dr. Csongor Győző határozása.
181. Buglyos kocsord *Peucedanum alsaticum* L.
Szórványos.

182. Kis ezerjófű *Centaurium erythraea* Rafn. (= *C. minus* Moench)
Az üdébb helyeken, szórványosan.
183. Réti peremizs *Inula britannica* L.
Elsősorban a Száraz-ér közelében, szórványos-gyakori.
184. Jakabnapai aggófű *Senecio jacobaea* L.
Ritka. A jakablepke tápnövénye.
185. Mezei csorbóka *Sonchus arvensis* L.
A Száraz-ér mentén, kevés.
186. Vízi hídör *Alisma plantago-aquatica* L.
A legmélyebb hajlatban 1–2 tő virágzott. Kiveszőben.
187. Vízi harmatkása *Glyceria maxima* (Hartm.) Holmbg.
A Száraz-ér mederszélén, gyakori, állományalkotó.
188. Közönséges mézpázsit *Puccinellia distans* (L.) Parl.
Nedves helyeken, szórványos-gyakori.

Július 3. hete:

189. Tiszaháti iglice *Ononis spinosiformis* Simk.
Szórványos.
190. Alacsony füzény *Lythrum hyssopifolia* L.
Ritka.
191. Borzas füzike *Epilobium hirsutum* L.
A Száraz-ér közelében, ritka.
192. Vadmurok *Daucus carota* L.
Szórványosan.
193. Osztrák ökörfarkkóró *Verbascum austriacum* Schott [= *V. chaixii* Vill. subsp. *austriacum* (Schot) Hay.]
Gyakori.
194. Pókhálós bojtorján *Arctium tomentosum* Mill.
Szálanként.
195. Útszéli bogáncs *Carduus acanthoides* L.
Ritka.
196. Szürke aszat *Cirsium canum* (L.) All.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A Száraz-ér közelében egy ponton találtam. Eltűnőben, mintegy 15 év óta nem került elő.
197. Mezei katáng *Cichorium intybus* L.
Kevés.
198. Keserűgyökér *Picris hieracioides* L.
Kevés.
199. Fésűs békaszőlő *Potamogeton pectinatus* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A Száraz-érben, gyakori.
200. Kunkorgó árvalányhaj *Stipa capillata* L.
A békés megyei flóraleírás nem jelzi, Battonyán sem volt adata.
Természeteredeti flórában már csak itt él környékünkön. A száraz hátakon, szórványos. Legszebb pázsitfűfajunk.

Július 4. hete:

- 201. Magas peszérce *Lycopus exaltatus* L.
A Száraz-ér mentén szórványosan nő.
- 202. Degen-aszat *Cirsium eriophorum* (L.) Scop. subsp. *degenii* (Petrak) Jáv.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Egy erős állománya maradt fenn a réten: 2002-ben 78 tövét számoltuk meg.
Csathó András István határozása.
- 203. Keszeg saláta *Lactuca serriola* L.
Itt ritka.
- 204. Fenyérfű *Bothriochloa ischaemum* (L.) Keng
Szórványosan.

Augusztus 1. hete:

- 205. Mezei iringó (= ördögszekér) *Eryngium campestre* L.
Szórványos.
- 206. Sarlófű *Falcaria vulgaris* Bernh.
Kevés.
- 207. Sövényzszulák *Calystegia sepium* (L.) R. Br.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom (?)
A Száraz-ér mentén, nem gyakori.
- 208. Hólyagos habszegfű *Silene vulgaris* (Moench) Garcke
Szálanként.

Augusztus 2. hete:

- 209. Csombormenta *Mentha pulegium* L.
A nedvesebb helyeken, kevés.
- 210. Kései pitypang *Taraxacum serotinum* (W. et K.) Poir
Lőszgyepek ritkasága, Battonyán már csak itt tenyészik. A gyéresebb helyeken,
néhány tő.

Augusztus 3. hete:

- 211. Kövér aggófű *Senecio doria* Nath.
A Száraz-ér közelében, üde helyeken, gyakori. Csanád megyében helyenként
nem ritka.
- 212. Festő zsoltina *Serratula tinctoria* L.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
A legmélyebb lapos nyugati részén gyakori, környékünkön már csak itt
tenyészik. Gyökere vöröslila festékanyagot tartalmaz.

Augusztus 4. hete:

- 213. Nád *Phragmites australis* (Cav.) Trin. (= *Ph. communis* Trin.)

A Száraz-ér mederszélében uralkodó, állományalkotó.

Szeptember 1. hete:

214. Réti őszirózsa (= pettyezett ő.) *Aster sedifolius* L. (= *A. punctatus* W. et K.)
A laposok szélein nagyon gyakori, állományalkotó. Védett növény. Csanád megyében a kevésbé szikes réteken elterjedt.

Szeptember 2. hete:

215. Bárányüröm *Artemisia pontica* L.
Lössös talajok növénye. A laposok mentén igen gyakori.
216. Vetővirág *Sternbergia colchiciflora* W. et K.
Battonyán nem jelezte a szakirodalom.
Fokozottan védett területünk egyik legszebb növényfaja és egyben legnagyobb botanikai kincse is! A magyar Vörös Könyv az aktuálisan veszélyeztetett növényfajok között tartja nyilván. A Száraz-ér körzetében, magasabb fekvésű, ősi partoldalakon tenyészik. Csak esős nyárvégi időszakot követően bújnak elő kecses sárga virágai. Kókai Lajos találta meg a réten 1995 szeptemberében. 1998-ban 4 tenyészfoltban 128 virágzó tövet számoltunk meg. Az azóta eltelt öt év során nem bújtak elő virágai.

Október 1. hete:

217. Vörös libatop *Chenopodium rubrum* L.
A Száraz-ér kiszáradó mederszakaszain ritka.

Függelék

1985:

1985. október 23-án került nyilvánosságra: Békés megye környezet- és természetvédelmi mintaterület lesz. Ez több gondolatot indított el bennem:

Tájvédelmi körzetet kellene kialakítani mind a „Körösök Mesopotámiájában”, mind a Maros mentén, addig, míg megvannak a kisebb-nagyobb természeteredeti élőhelyek.

A tűzokrezervátum mellett az őshonos fogoly és az ürge megmentésére is kellene intézkedéseket tennünk!

Minden olyan természetes területet, ahol vidéünkön előfordul még a földikutya, természetvédelem alá kellene helyezni (Battonya, kunágotai úti Gulyagyep, Sziondai-gyep)!

A Békés-csanádi lösz kincse, az erdélyi hérics megmentésére tett kísérletek színhelyéül javaslom a Battonya-tompapusztai löszpusztarétet, mert e növény ezen a vidéken őshonos volt.

Román-magyar összefogással rendezni kellene a Száraz-ér szennyezésének megszüntetését!

A battonyai határ kunhalmait ki kell vonni a mezőgazdasági művelés alól, és őshonos pázsitfűfajok magvaival vissza kell füvesíteni!

Csathó András János biológia-rajz szakos általános iskolai tanár

2004:

1989. augusztus végén a Battonya-tompapusztai löszpusztarét természetvédelem alá került.

1990. május 14. Felállították a természetvédelmi terület-táblát a rét keleti szélén.

1997. óta a Körös-Maros Nemzeti Park területéhez tartozik,

2000-ben a Nemzeti Park igazgatósága fokozottan védett természeti területté minősítette át.

Védett növényfajok betelepítése a Battonya-tompapusztai természetvédelmi területre

Jegyzőkönyv

A Battonya-tompapusztai löszpusztarét fokozottan védett természeti terület vidékünk leggazdagabb füves élőhelye. Ennek az árvalányhajas löszgyepnek az 1989. évben történt természetvédelem alá helyezése indokoltá tette a környék füves mezsgyéin máig menedéket talált védett, védendő növényfajok megtelepítését. Ugyanis a száraz-éri partszegélyekre, országhatármezsgyékre, útpadkákra, vasúti árkokra visszaszorult növényegyedek fennmaradása bizonytalan. Például 1988. augusztus 29-re szántásterjeszkedés és árokmélyítés miatt a kunágotai kenderziliz állománynak töredéke maradt csak meg.

Az 1989. február 26-i porvihar térdmagasságig temette el a réti iszalag lelőhelyét a Dombegyházi út mentén (bár a betemetett tövek később kihajtottak).

A mezőhegyesi vasúti mezsgyén tenyésző törpemandula-állományt a szántásterjeszkedés csaknem teljesen kipusztította.

Tehát az ilyen helyeken termő ritka növényfajok átmentése a természetvédelmi területünkre indokolt lehet mindaddig, amíg a flóraeredeti képet nem befolyásolja, és az ültetésük is a megfelelő természetes növénytársulásokban történik.

Az áttelepítéseket az 1990–1991. években végeztem el a következő ütemezésben:

1990. március 17. Csorvásról a vasúti töltésről 4 tő erdélyi héricset vettem ki nagy gyepkockákban, és azt március 18-án a természetvédelmi területünk keleti részén elültettem. Mindezt a kardoskúti telepítés sikeres volta alapján (Farkas István tájékoztatása) és a budapesti Eötvös Lóránt Tudományegyetem támogatásával tettem meg. Az erdélyi hérics Kunágota–Dombegyház és Battonya között bizonyíthatóan együtt fordult elő a tavaszi hériccsel és magam is láttam a környéken mindkét héricsfajt.

2002-ben a Körös–Maros Nemzeti Park botanikusai a 4 tő erdélyi héricset visszatelepítették eredeti élőhelyükre (Jakab Gusztáv, 2003).

1990. március 17. Fátyolos nőszirm magját is vettem a védett természeti területünkre.

Kikelésükről nincs tudomásom.

1990. március 24. Mezőhegyesről, a vasúti töltés 476–477-es jelzőkő szakaszáról elhoztam 9 tő törpemandulát, és a rét szép pusztai meténg állományának felerősítésére 3 tő pusztai meténget is áttelepítettem onnan.

A törpemandula áttelepítése sikertelenül végződött (a telepített töveket mezei nyulak rágták le).

A meténgtelepítés eredményesnek bizonyult.

1990. március 25. Magyardombegyházról a 22-es kilométerkövel szemközti oldalról 7 tő fürtös gyöngyikét vittem át a védett területre. Az eredeti állományuk mintegy 3–6 tőnyi volt azt megelőzően.

A telepített tövek további sorsáról nincs tudomásom.

1990. március 25. A Kovácsházi út 5-ös kilométerkövétől, a térképészeti jel mellől 4 tő macskaherét hoztam el szintén a rét szép állományainak genetikai erősítésére.

A telepített tövek további sorsáról nincs tudomásom.

A pusztai meténg, a fürtös gyöngyike és a macskahere telepítése tehát állományerősítés céljából történt.

1990. április 21. Elhoztam a magyardombegyházi út mellől 1 tő, Dombegyházról 2 tő réti iszalagot és április 22-én elültettem a rétünkön.

Mindegyik telepített tő ma is szépen tenyészik.

1990. május 5. A mezőhegyesi vasútvonal 479-es jelzőkövétől elhoztam a hatalmas, életerős tavaszihéricstövet, és május 6-án elültettem a természetvédelmi területünkön, vigyázva arra, hogy a tavaszi héric az erdélyi héricstől a terület megengedte legnagyobb távolságra legyen. Így ez a hely az ország természetvédelmi területei közül annyiban lehetett volna egyedülálló, hogy a sikeres meghonosodás esetén e két szép héricsfajunk közös élőhelye lett volna, hasonlóan a kolozsvári Szénafüvekhez. Valaha ez a két *Adonis*-faj együttesen jellemezte vidékünket.

1990. július 23. Pocsaj határából 5 tő tavaszi héricset hoztam el, és július 28-án elültettem a védett területünkön a Mezőhegyesről áttelepített nagy tő közelében.

Az akkori aszályos év szükségessé tette a telepített növényegyedek gondozását, rendszeres locsolgatását.

Egy telepített tavaszihéricstő maradt meg a gyepen, amely 2004-ben is virágzott.

1991. január 4. Csathó Józseffel elültettünk 6 tő, azaz 2 foltban 3-3 tő fátyolos nősziromot a szentélyterületünk megfelelő növénytársulásaiban.

Töveik évről-évre kihajtottak.

Tekintsetek az égi madarakra...
Máté 6, 26.

ÁLLATVILÁG

A löszpusztaréti állatvilágának leírása

Battonya-Tompapusztán, a Száraz-ér és a Cigányka-ér összefolyásánál fekvő fokozottan védett természeti területünk növényvilágát követően ezúttal élőhelyünk állatvilágát mutatom be, különös tekintettel a magyar Vörös Könyvben is nyilvántartott fajokra. E munkámban is követem az előző tanulmányom szerkezeti, időrendbeli (hónaponként és heti lebontásban) felépítését: így e két leírás a megfelelő időponti egyeztetéssel kirajzolja a meglévő természeti képet, állapotot; és egyúttal rá kíván mutatni a növényzet és az állatvilág szoros kapcsolatára.

A téli időszak havas és hómentes napjain mezei nyulak, rókák és őzek járnak a rétre, egerészölyvek vadásznak mezei pocokra, a Száraz-éren pedig tőkés récék tanyáznak. Kék cinegék, ökörszem keresik fel a Száraz-ér menti nádist és fűzfákat; téli vendégként fenyőrigó csapatok érkeznek a rétre. 1994. január 28-án Oláh Sándor két kis liliket (?) lőtt a védett területen. Ez időben a vetési lúd és a nagy lilik gyakori a vidékünkön.

Február végétől, amikor a hó elolvad, március végéig vonuló darvak szállnak le a réten és környékén – főként a Cigányka-ér mentén. Krugó hangjuk messzire elhallatszik. A daru azon madaraink közé tartozik, amelynek tudományos neve hangjukat utánzó szavakból áll: *Grus grus*. A tetszetős darutoll a legények kedvelt kalapdíszje volt szerte a pusztákon. Február utolsó napjaiban, március elején hazaérkeznek a seregélyek. Egy ideig a fenyőrigókkal, majd azok visszavonulása után az érkező búbicékkel egy csapatban keresik ekkor még szűkös táplálékaikat a fokozottan védett területen.

Az első rovarok akkor tűnnek fel a réten, amikor március utóján a tyúktaréj, majd az ibolya virágzik. Ibolyavirágokra szállnak az áttelelő tarkalepkék: a kis rókalepke és a nappali pávaszem. A kis rókalepkével kapcsolatban meg kell említenem, hogy az 1960-as évek közepéig csak a nagy rókalepke élt környékünkön. Ezt követően a nagy rókalepke eltűnt a faunánkból, és helyette megjelent, elterjedt a korábban errefelé ismeretlen kis rókalepke. Ibolyavirágzás idején bújik ki bábjaiból az öves tavaszi araszoló, e lepkefaj nőténye szárnyatlan. Március végén előjönnek napozni a fűrgye gyíkok, amelyeknek vörös hátú változata is előfordul a réten. Ebben az időben térnek haza fészkeikhez a gólyák. Napsütésben csoportosul a területünkön ritka verőköltő bodobács. Március utolsó napjain és április első hete táján derült alkonyatban kelnek szárnyra az áprilisi cserebogarak, melyeket gyermekek kergetnek nagy évezettel alacsony röptük közben. Petőfi Sándor kedves, a gyermekkorát idéző versében emlékezett meg a sárga cserebogárról, amely faj nagyon ritka a csanádi tájékon.

Április 1. hetében megérkeznek az első fecskék. A vörös vércsék is visszatérnek; valamint a barna rétihéják: évente átlagosan két pár fészkel a rét körzetében. Április elején pirregni kezdenek a zöld varangyok a Száraz-érben, velük szól a vöröshasú unkák éneke és a barna ásóbékák különös hangja, majd néhány napos eltéréssel megkezdődik a kecskebékák és a zöld levelibékák esti kórusa is. Ekkoriban jön ki az érpartra sütkérezni, melegedni a ma már rendkívül ritka mocsári teknős. A rét fölött énekelni kezd a mezei pacsirta, dalolását a földműves és a természetjáró ember egyaránt gyönyörködve hallgatja. A rovarok csak áprilisban kezdenek megsaporodni, amikor a homoki pimpó, a hosszan nyíló apácavirág, a borzas repkény és a kökény virágzik. Főként karcsúméhek és az előbúvó poszméhek látogatják elsősorban az apácavirág nektárdús virágait (földi poszméh, kövi poszméh és az élénk színezetű, ritkább sárga poszméh).

Április 2. hetében kelnek lábra a röpképtelen „gyalogló” bogarak, mint a nünükék és a gyalogcincérek, közülük az óriásnünükét, a barna gyalogcincért, valamint a kétsávós gyalogcincért találjuk meg a rét gyéresebb területein. Battonya határában (Sziondai-gyep) gyakori a nyolcsávós gyalogcincér, a fekete gyalogcincér, ritka a kétsávós földcincér. A Sziondai-gyepen előfordul a bronzosan szivárványló pompás nünüke is.

Április 3. hetétől betölti a tájat a mezei tücsök ciripelő zenéje, ami füves alföldi térségünk oly kedves hangulatát idézi elő. Ilyenkor tűnik fel fokozottan védett területünkön a vöröskönyves dongószender! A dongószender az ízeltlábú állatok törzsébe, a rovarok osztályába, a lepkék rendjébe és a szenderek családjába tartozik. Átlátszó szárnyú, nappal tevékeny szenderfajunk. Testhossza 18–21 mm, szárnyfesztávolsága 34–39 mm. A hím a nőténynél valamelyest kisebb és színesebb is: a hím potrohszörzete barnás narancs, a nőtényé olajzöld színezetű. Szárnyain a kikelés után még finom pikkelyréteg van, amely az első szárnycsapások közben lekopik, és csak az erei mentén, valamint a szárnyai szegélyén maradnak meg a feketésbarna pikkelyek. Hátsó szárnyának pikkelyezett széle egészen keskeny. Élőhelyei a nyílt, száraz és virág gazdag rétek. A battonyai fokozottan védett természeti területen kívül csak az ásatthalmi Csodaréten találkoztam vele. Csathó András István a battonyai kunágotai úti Gulyagyepen is látta egy példányát. A dongószender Európában honos lepkefaj. A szenderlepke – az az évi időjárástól is függően – április harmadik hetében már megjelenik, és augusztus elejéig találkozhatunk vele a meleg nappali órákban. Ha hirtelen kerül elébünk, átlátszó szárnyaival, erőteljes potrohszörzetével, farokpamatával egyaránt poszméhekre emlékeztet. Szárnyainak csapásszáma lebegés közben a kacsafarkú szenderénél kisebb, a pödörnyelve is rövidebb; ezért ha egy-egy virágból nektárt szívogat, lábaival is megkapaszkodik abban, s közben szárnyaival sebesen verdes. A dongószender repülése gyors, kissé hullámszerű, és jól hallható mélyebb surrogó hanggal jár együtt. A Battonya-tompapusztai löszpusztaréten a borzas repkény, az apácavirág, a pusztai meténg, a közönséges ínfű, a ligeti zsálya, a borsfű és a töviskés imola virágait keresi fel gyakrabban. Kétnemzedékes: legnagyobb egyedszámban a töviskés imola szárba szökkenésekor népesíti be ezt az élőhelyet. Párzásideje június utolsó hetére, illetőleg július első felére esik. A forró júniusi-júliusi délidőben szenderekre jellemző testtartással meg-megpihen. Petéit egyesével rakja le tápnövényeire; így a hernyók a tejoltó galajon, a mezei varfűn és főleg a vajsínű ördögszemen nőnek fel. Hernyója kékeszöld, hátán két fehér vonal húzódik végig. A talajban bábozódik; bábja feketésbarna, a szárnyak hüvelye sötét sárga.

Az apácavirágra a rét leggyakoribb és legjellemzőbb bagolylepkéje, a gammalepke; valamint a vörösszélű medvelepke is rájár.

Áprilisutón a Száraz-ér felől már hallani lehet a vízityúk hangját és a környékén a gyönyörű hangú fülemüle énekel. A nádasban megszólal a nádírigó „kara-kara-kri-kri-kri-ker-ker”-je és a nádi tücsökmadár folyamatos pirregése. Vízállásos időszakok alkalmával a legmélyebb hajlásban egy-két bőjtiréce-pár is fészkel.

Április végén tűnik fel a gyéresebb fűvű pusztákon a butabogár, amely a védett területünkön ritkaságnak mondható. Ugyancsak alacsonyfűvű és nyíltabb növénykörnyezetben él a ragadozó négyfoltos sutabogár. A magyar–román országhatár gypsávjában előfordul a nagyfejű csajkó is! Érdekes, hogy a málnaszövő lepke bársonyos-puhaszörös hernyója tavasszal és ősszel egyaránt nagy számban található löszpusztarétünkön, a lepkéjével azonban csak néhány alkalommal találkoztam.

Áprilistól meg-megújulnak a földikutyatúrások, rajtuk erdei fülesbagoly emészt, így innen gyűjthetők az élőhely faunájáról árulkodó bagolyköpetek. A fokozottan védett területünkön élő rágcsálók között meg kell említenünk a hörcsögöt és a mezei pockot, de a földikutyáról, vidékünk legjellegzetesebb és legkülönlegesebb emlőállatáról részletesebben is kívánok írni. A (nyugati) földikutya, vakkutya – dunántúli nevén heréc – elnevezése nem mutatja az állat alkatának megfelelő rendszertani helyet, az ugyanis a gerinces állatok törzsébe, az emlős

állatok osztályába, a rágcsálók rendjébe és a földikutyafélék családjába tartozik. A földikutyafélék Eurázsia és Észak-Afrika lakói. A mi földikutyánk – *Nannospalax leucodon* – Magyarország és Erdély néhány körzetében élt, ma már csak a Tiszántúl 4–5 pontján fordul elő. A földikutya a Békés-csanádi vidék konyhakertjeiben egykor jelentős károkat okozott; kifogásának népi módszere azon alapul, hogy az állat nem bírja elviselni, ha járatrendszerében erősebb légáramlás, huzat jön létre. E nagyritkán látható pusztai emlősfaj csaknem végzetes megfogyatkozáshoz életterének, a lazább és középkötött talajú füves pusztáknak feltörése, nagyüzemi mezőgazdasági művelés alá vonása vezetett. Hazai felfedezése Kitaibel Pál és Ocskay Ferenc érdeme, szakirodalmá Petényi Salamon, Vásárhelyi István, Rhédey Antal, Szakáll Gyula és Sterbetz István nevéhez fűződik. A nyugati földikutya a tiszántúli Alföld mindössze néhány természetes élőhelyén maradt fenn; ezek: Hajdúbagos, Földikutyarezervátum; Királyhegyes, Blaskovics-pusztá; Battonya-Tompapuszta, fokozottan védett természeti terület; Battonya, kunágotai úti Gulyagyep: a legnagyobb állományát képezi Battonyán, és ez a terület még nem áll természetvédelem alatt. Erős populációja él még az egyre fogyatkozó Sziondai-gyepen is szintén a battonyai határban (ez az előfordulási helye sem védett!). Az 1800-as évek végén és az 1900-as évek elején feljegyzett földikutya-adatok mind a Békés-csanádi tájról származnak (Békéscsaba, Csanád, Mezőhegyes, Kunágota); battonyai, királyhegyesi előfordulását nem jelezte a szakirodalom. Az állatfaj hossza 170–270 mm (legnagyobb példánya Mezőhegyesről került a Magyar Természettudományi Múzeumba), súlya 140–220 g között változhat. Testalkata zömök, hengeres, lábai rövidek, farka külsőleg nem látható. Feje testéhez viszonyítva nagy, széles, lapított. Szemei rendkívül picinyek, a bőr és a szőrzet elfedi azokat. Szakáll Gyula mikroszkópos vizsgálattal kimutatta, hogy e parányi érzékszerveket minden szemgolyóra jellemző képződmény együttesen építi fel. Glos Sámuel és Rhédey Antal kutatásai pedig a szemnek és a látóidegnek kapcsolatát igazolták. A földikutya szeme – ha nem is lát vele az állat – a szőrös bőrön át is érzékeli a fényt, a nap állását. A heréc orra széles és lapos, csupasz; vonalától kiindulva az állat szemtájékáig erőteljes sörtekből (tapintószőrök) és azoknál valamivel rövidebb durvászőrökből képződött él húzódik, amely fehéres színű. Fülkagylói nincsenek. Az alsó metszőfog párja hosszabb a felső metszőfogpárnánál. Állcsontjában és állkapcsában egyaránt 2 metsző- és 3-3 utóórlőfoga van, amelynek felszíne redős. Fogaik összes száma tehát 16, fogképletük 1003/1003. Mellső és hátulsó lábfejeik ötujjúak, alkatilag hasonlóak egymáshoz. Szőrzetük színe szürke, az idősebb példányoké gyakrabban barnás, vörhenyes futtatású; szőrszálaik felső vége színeződik. Bundájának száliránya megfordítható, ezért járataiban előre és hátra egyaránt könnyedén mozog. A földikutya a talaj felszínén nagyon ritkán jelenik meg, ezért alig akad természetes ellensége. Járataiban rendkívül ügyes a mozgása: sebessége eléri a 2,5 km-t óránként, meneküléskor pedig meghaladja a 6 km/órát. Naponta 1–2 km-t is megtesz a járatrendszerében. Éjszakai és főleg a hajnali órákban tevékenyebb, de nappal is mozog. Pihenéskor fejét és mellső lábait maga alá hajtva összegömbölyödik. A leggyorsabban ásó rágcsáló emlős. Üregrendszerét főleg erős metszőfogaival készíti; lapos fejtetejével pedig a járatok falát mélyről hozott kötöttebb talajjal tapasztja, tömöríti: így azok falai simák, szinte fényesek. Egy hosszú főfolyosót épít ki, amelyhez szerteágazó oldalfolyosók kapcsolódnak. A járatok fő irányát a túrák jelzik; hosszuk egyenként a 30 m-t, összességükben pedig a 300 m-t is elérhetnek. A járatkészítés közben feleslegessé vált földet az állat az orrával, illetve széles fejével túrja föl, s azután elülső és hátsó lábaival szórja maga köré. A járatok mélységben 1,5–3,0 m-ig is vezethetnek a talajfelszín alá. A földikutya túrái nagyok, laposak, durvább rögökből állnak, s egymástól viszonylag távolabb esnek. Kötöttebb talajon (Királyhegyes, Blaskovics-pusztá) a járatok arányosan rövidebbek, a dűrésok kisebbek, közelebb helyezkednek el egymáshoz. A földikutya gondosan kialakított élestárat készít: nem alszik téli álmot. Tároló verme 30–45 l-es, alul tágas, felül szűkebb, falait az állat simára, keményre dolgozza ki. Benne szabályosan részekre osztva hordja összeválogatva gyűjtött

eleségeit, akár 20–25 kg összmennyiségig is. A területünkön feltételezésem szerint sármahagymákkal, gyöngyikével és más vadon élő hagymákkal, vadmurokgyökérrel, here- és mogyoróslednek-tövekkel, mezei iringóval, katánggal, pitypanggal, csillagpázsittal stb. táplálkozhat. A földikutya száraz magvakat is gyűjtöget, némelykor pedig gilisztát és rovarlárvákat is elfogyaszt. Az élestár végén, a járatrendszer központjában a legmélyebb helyre építi vackát (hálókamráját), amely mintegy 20 cm átmérőjű, gömbölyded, fűvel és lágy gyökerekkel almozott. A kifejlett állat a pázás helyszínéül külön nászkamrát készít, ahol azután majd párosodnak. Egyébként minden egyed a saját maga által kiépített üreghálószerben egyedül éli életét. Ha két állat összezáródik, az erősebb megöli a gyengébbet. Fogságban nem tartható; nem szelídül, és életeleme, a föld nélkül hamarosan elpusztul. A földikutya tehát – noha magánosan él – mégis tartanak kapcsolatot a szomszédos állatok: fejükkel a járatuk tetejét ütögetik, s az ekként keletkező talajrezgések viszonylag messzire eljutnak. A jelek abban is segítenek, hogy a pázásidőszakban a hímek és nőstények egymásra találjanak. Az év többi részében pedig e módon küldött jelzésekkel adják tudtul birodalmuk határait. A földikutya november és január között párosodik a nászkamrában. Januártól márciusig tartó időszakban 2–4 csupasz utódot hoz világra. 10–11 hónapos korukban válnak ivaréretté. Ezt a jellegzetes síkpusztai emlősállatot természetvédelmi rendeleteink a fokozottan védett állatfajok között tartják számon: ez jelenleg 500 000 forint természetvédelmi értéket jelent egyedenként – ezért indokolt lenne a battonyai kunágotai úti Gulyagyep és a Sziondai-gyep természeti megóvása is!

A tompapusztai löszpusztaréten élő emlősállatok sorában találjuk a menyétet. 1995. augusztus 21-én Csathó András Istvánnal a Száraz-ér mentén és a gyep szélén játszadozó-vadászó hermelincsaládot figyeltünk meg! Vidékünkön – így a battonyai határban is – él a mezei görény (molnárgörény, pusztai görény): többször találtuk közúton elütött példányait (Battonya, Dombegyház, Dombiratos, Bánkút); egy alkalommal a kunágotai Barackos úton elöttünk szaladt át egy egyede. A Magyar Természettudományi Múzeum Emlőstárába 1976-tól 2000-ig nem került a pusztai görény egyetlen példánya sem (egy a szerző által 2000-ben begyűjtött, a battonyai Kováczházi úton elütött egyedét Csathó András István vitte el a múzeumi gyűjtemény számára)!

A közelmúltban róka is lakta a védett területünket, újabban is rendszeresen jár ide mezei pocokra, fácánra és tőkés récére vadászni. A közelben volt a Vadásztársaság Száraz-éri vadkacsatelepe, ahová vidrák is jártak, mint ritka betolakodók. Oláh Sándor 1992-ben vaddisznót lőtt a réten.

Április utolsó hetében tűnik fel és

május közepéig járja be a rétet a vöröskönyves délvidéki poszméh! A délvidéki poszméh az ízeltlábú állatok törzsébe, a rovarok osztályába és a hártácsszárnyúak rendjébe tartozik. A nőstény testhossza 20–27 mm. Feje durván pontozott. Tora okkersárga, közepén fekete szalag húzódik. A teljes potroh erőteljes fekete szőrzetű. Szárnyai kékeslilák. A hím kisebb testű – 5–17 mm –, rövidebb szőrzetű, a szárnyai füstösek, fullánkja nincs. A délvidéki poszméh a mediterráneumtól északra nagyon megritkul. A Magyar Természettudományi Múzeum állattára adatai szerint 1977. óta nem ismeretes magyarországi gyűjtése. Virágos, nyílt réteken a jól mézelő pillangósok, ajakosok és érdeslevelűek virágait látogatja. Egy-egy gyűjtőkörútja alkalmával mindig csak egyféle növényfaj virágairól fogyaszt nektárt és gyűjt virágport. A réten az apácavirág, a szennyes bükköny, a közönséges ínfű, a szennyes ínfű és a hasznos tisztesfű virágait keresi fel. A délvidéki poszméh természetvédelmi értéke 50 000 forint egyedenként.

A május hónap mind a növényvilág, mind az állatvilág tekintetében az egyik leggazdagabb időszak. A kónya sárma, a pusztai sárma, az osztrák zsálya valamint a mirigyes kakascímer virágait bundásbogarak bújják. A közönséges ínfű és a kék atracél is sűrűn látogatott

növények: leginkább hártványászárnyúak és lepkék járnak virágaikra. Kizárólag a védett kék atracélon él a vöröskönyves atracélcincér: kisebb méretével és szürkés színezetével valósággal eltűnik az atracélvirágok között. Szintén csak a kék atracélon láttam egy feltehetően monofág, fekete testű és fehér szárnyhártyás poloskafajt is.

Május elejétől hallatszik a fű között a fűrjkakas „pity-palatty”-ja, amely hang éjszaka is meg-megszólal. A fűrj a gerinces állatok törzsébe, a madarak osztályába és a tyúkalakúak rendjébe tartozik. A fűrj a legkisebb tyúkfélének. Testhossza 17–19 cm, ebből a farokra 3–3,5 cm jut. Szárnyainak mérete 9,5–11,5 cm. Lábhossza 2,4–2,6 cm, a csőrée pedig 0,8–1,8 cm. Súlya 5–10 dkg. Tollazata sárgásbarna, hátoldalán sűrű sárgásfehér és fekete sávózással. Testalja világosabb, oldalán sötét és világos hosszanti foltok vannak. A kakas némiképpen színesebb a tyúknál; fejteteje feketebarna, torokfoltja rozsdaszínűtől feketés barnáig változó. A tyúk torka fehér. A mi fűrjünk – *Coturnix coturnix* – egész Európában és Ázsia nagy területein honos. Szárazabb talajú réteken, kaszálókon fészkel, magasfűvű területeket igényel. Költöző madár: legnagyobb része tőlünk Afrika forró övéig, a tényleg tájáig vonul, néha Dél-Afrikáig is. Egyes csapatai csak Dél-Európáig vándorolnak. Olykor – enyhe télen – kisebb csoportjai Magyarországon maradhatnak. Ázsia mérsékelt égövéből Dél-Ázsiába költöznek. A vándorlásaik közben az egyedek külön-külön utat repülnek, de minél délebbre érnek, annál inkább összetartanak, s nagy számban lepnek el bizonyos területeket. Vonuláskor tehát nem alkotnak zárt csapatokat. Éjjel a magasba is felemelkednek repülésük közben. Útvonaluk során keresztezik a Földközi-tengert is, költözéskor a partvidékhez érve megvárják a jó időt, ekkor kelnek útra a tenger fölé. Addig repülnek, amíg csak erejük engedi. Ha a csapatok túlságosan kifáradnak, a tengervízre is leereszkednek megpihenni. Kimerülten érkeznek meg az afrikai földrészre, és ott szinte mozdulatlanul kényszerpihenőt tartanak. Magyarországra április 29–30-án érkeznek meg. Párásidőben a kakas vávákolás – „vá-vá, vá-vá” után mondja a „pity-palatty”-át, amelyre a tyúk „prübrü-prübrü”-vel válaszol. A fűrj leggyakrabban a fű között szalad: futáskor fejét behúzza, farkát lecsüngeszi. Minden lépése közben fejét megbiccenti. Röpte sebes, surrogó, gyors szárnycsapású; alacsonyan, egyenes irányt tartva száll, de csak kisebb távolságokra. A déli órákban a fűrj napon sütkezve pihen – napnyugta táján élénkül meg. Magvakkal, levelekkel, rügyekkel és rovarokkal él, a csibéi férgeken, rovarokon nőnek fel. A fogságban tartott fűrj megszeli. Dél-Európában – a fűrj kakasok vetélytársukkal szembeni támadékony viselkedésére alapozva – fűrjviadalokat rendeztek. Földön fészkelő madár – hasonlatosan a többi tyúkfélékhez. Május végétől szeptemberig két fészkaljat nevel fel. Földre kapart fészket száraz fűszálakkal, növényi részekkel béleli, és 8–16 aránylag nagy, 31,5–32,2 mm hosszú tojást tojik, amelyek sárgás vagy olajbarnás alapszínen feketés dióbarna, vagy zöldes sötétbarna pontokkal – foltocskákkal tarkítottak. A tojó 18–20 napig kotlik, ez idő alatt nemigen repül fel fészkeről. A kikelő csibéknek sok az ellensége: egy-egy költésből 5–6 marad csak meg. A fiókák hamar elhagyják anyjukat, 19 napos korukban már repülnek. Az Egyiptomból kivonuló Izrael népe Szin pusztájában „... mely Élim között és Sinai között van...” 2. Mózes 16, 1. is találkozott nagy számban vonuló fűrjekkel: „És lőn, hogy estve fűrjek jövének fel és ellepék a tábort...” 2. Mózes 16, 13. A Földközi-tenger körül fekvő országokban – főként Olaszországban és Marokkóban – valamint Dél-Ázsiában évente milliónál is több fűrjet pusztítanak el finom húsuért. Számuk, állományaik így évszázadok alatt, de különösen az utóbbi 2–3 évtizedben rendkívüli mértékben megcsökkent. Hazánkban 1954 óta tilos a vadászata, 1971 óta természetvédelem alatt áll.

Itt emlékezek meg az egykor nagy kiterjedésű pusztáink mára szinte eltűnő állatairól: a két világháború közötti időben a tompapusztai Külső-gulya Purgly Emil birtokához tartozott. A legeltetett gyepen százvalahány m²-es akol, karám és mellette gémeskút állott. Az időben jártak a területre tűzokok. Este érkeztek, csendben szálltak le, majd hajnalban elrepültek. (Bárdos Pál visszaemlékezései). Az 1930-as évek végéig volt gyakori a fogoly, amelynek

állományai a Körös–Maros–Tisza vidékén 1940 februárjában 4 napon át tomboló téli ítéletidőben csaknem egészen kivesztek. A tűzok és a fogoly ma már csak elvétve jelenik meg a csanádi tájékon.

Utolsó életterük felszántása miatt – úgy településünk határában, mint később Mezőkovácsházán és Kunágótán is – kipusztultak az ürgék, és megszűntek létezni a szongáriai cselőpók utolsó természetes élőhelyei. Idős emberek visszaemlékezéseiből tudom, hogy Battonyán is fogyasztottak egykor – főként a cigányok – ürge húsból készítetteledelt (ürgepörkölt). Az ürgeöntésről Petőfi Sándor kedves verssorokat is írt Arany Lacihoz...

A védett terület körzetében a szongáriai cselőpóknak ma már csak a réttel szemben, a Száraz-ér túlsó partján maradt fenn néhány egyede. Egykoron a gyerekek madzagra függesztett szurokgolyócskákkal fogták ki lyukjaikból a magyar fauna legnagyobb pókját. A legeltetés felhagyása miatt eltűntek legelőinkről a ganéjtúró bogarak is, amelyek Arany János verssorait is idézik: „Zúg az éji bogár, nekimegy a falnak...” A pusztafüves élőhelyek beszűkülésével, megszűnésével az azokat jellemző fauna is fokozottan elszegényedik!

Az 1980-as években bundájukért csaknem teljesen kiirtották a hörcsögöt a cigányok.

Közütainkon évről-évre esnek az autóközlekedés áldozatául keletisün-egyedek és velük együtt számos más különleges állatfaj is: a Battonya és Dombegyház közötti útszakaszon így pusztult el többek között egy fekete gólya és egy borz is. A battonyai határ közutain Csathó András István 1995 és 1999 között számos olyan elűtött állatfajt is feljegyzett, amelyek kiegészítik a battonyai faunaleírást, néha valóságos meglepetéseket is okoztak vidékünket illetően! Ezek közül a legkülönlegesebbek az ájtatos manó, az aranyos bábrabló, a rezes futrinka, a nagy temetőbogár, a közönséges temetőbogár, a pompás nünüke, a szarvasbogár, a kis szarvasbogár, a gyakori ganéjtúró, a nagyfejű csajkó, az orrszarvúbogár (Dombegyház), a butabogár, a pézsmacincér, a fehérsávós pihésszövő, a kis pávaszem, a galajszender, a déli lódarázs, a délvidéki poszméh, a szongáriai cselőpók, a barna ásóbéka, a vándorsólyom (Oláh Sándor szóbeli közlése), a kék vércse, a fűrj, a gyöngybagoly, a kuvik, a lappantyú (1992), a sarlósfecské (Mezőhegyes), a gyurgyalag, a balkáni fakopáncs, a partifecské, a karvalyposzáta, a kormos légykapó, a kis őrgébics, a meggyvágó, a vakond, a törpecickány, az erdei cickány, a mezei cickány, a keleti cickány, a koraidenevér, a földikutya, a mogyorós pele, a mezei görény és a nyest.

A Sziondai-gyep szélén egy alkalommal vadmacskát láttam!

2000. június 20-án Csathó András István a battonyai Baur-erdő mentén gímszarvas tehenet figyelt meg. Városunk határában esett már vadászzsákmányul gímszarvasbika is.

Battonya és környékének másik jellemző élettere a Száraz-ér. A Száraz-ér régi, ősi medrének szélessége, mélysége, kanyarulatainak íve a Maros mai medrének adataival egyezik meg. Ebben az ősi Maros mederben alakult ki a kanyargós Száraz-ér mai vízfolyása. Az újkőkorban, a rézkorban, a bronzkorban és a vaskorban még folyami kagylók (folyamkagyló, tompa folyamkagyló és festőkagyló) jellemezték vizét. A történelmi időkben a festőkagyló és a tavi kagyló együttese váltotta fel azokat. A Száraz-ér középkori eredetű elnevezése azt jelentette, hogy hosszantartó aszályos időszakban a medre némely szakaszon kiszáradhatott. Battonya határában a török időköt közvetlenül megelőzően a Száraz-éren és a Cigányka-éren vízmalmok öröltek, tehát akkoriban mindkét érmederben állandó volt a vízfolyás. A folyamszabályozások előtt a kanyargós Száraz-ér medre Arad határában ágazott ki a Marosból, és a Lelei-rét állandó vízborítású vadvizében enyészett el. A Lelei-rét egykori hatalmas „vadvízországa” a tiszai halak egyik nagy jelentőségű ivóhelye és egyben ma már elképzelhetetlenül gazdag vízimadár-paradicsom is volt. A folyamszabályozások során a Száraz-ér aradi kiágazását zsilippel zárták el az élő Marostól. A „vízrendezések” következtében megemelkedtek a mederbe szorított Maros és Tisza – velük együtt a Száraz-ér vízszintje, amely árvizekkel veszélyeztette a partmenti településeket. Ezért megépítették előbb a Sámson–Apátfalvi-főcsatornát, majd később a hozzá kapcsolódó Királyhegyesi-főcsatornát,

amelyekkel a Marosba vezették vissza a Száraz-ér fölös vizeit. A folytatólagos medret pedig a Porgányi-csatornarendszerrel kötötték a Tiszához. A Száraz-ér vize 1959 februárjában szennyeződött el. A tisztavízű Száraz-érben még bőven éltek halfajok: a lápi póc, csuka, bodorka, vörösszárnyú keszeg, fejes domolykó, kurta baing, szélhajtó kűsz, karikakeszeg (Csathó András István határozása), lapos keszeg, compó (2 kg-os példányok is), paduc (a Marosból jött fel), aranykárász (a Száraz-ér főhala volt), ponty, a nagyra megnövő réti csík, vágó csík, harcsa (a folyamszabályozások előtt volt adata) és a sügér (Rátódi István mezőkovácsházi lakos személyes adatközlései, 2001.). Azidőben sokféle vízimadár lakta az ér mellékeit: kárókatona, géme, kócsagok, vadludak (telente), récék, vízcibék, vízityúk és szárcsa, ma is repül a vize fölött jégmadár. Régebben nem számított nagy ritkaságnak az ér környékén a vidra sem. A Száraz-ér öblözeteiben az 1970-es évek végéig Battonya belterületén is előfordult a mocsári teknős. 1996. július 5-én Csathó Dániellel találtuk meg egy nagy példányát a természetvédelmi terület körzetében a víz szélén. Ma is található az ér vizében orvosi pióca, vízkorpió, sárgaszegélyű csikbogar, nagy búbárbogar, óriáscsibor, nagy csibor, tarajos göte és pettyes göte. Gyűjthetők innen a vízcsigák: a mocsári csiga, a karcsú csiga, a tányércsiga, a karcsú borostyánkőcsiga és egy-két helyen jövevény hólyagcsiga, lemezcsiga és kúpos csiga. A Száraz-éri kotrásban (2000. év és 2001. év) folyami fiállócsiga félfosszilis példányait, valamint Battonya délkeleti határában a fülsziga néhány üres házát, a festőkagyló és a tavi kagyló szintén régebbi héját is megtaláltuk. A Száraz-ér partmenti vizein molnárpóloska szökdécsel, vízfolyása fölött ma is elő-előfordul a kecses röptű gyönyörű szép sávós szitakötő. 2000-ben nagy kócsag is megjelent az ér tompapusztai szakaszán (Csathó András István adata, 2002-ben én is láttam itt 2 példányát), a Zanyik-kanyarnak nevezett részen pedig a kis kócsag (Kovács Ferenc vadőr közlése). 2002-ben a fokozottan védett terület Száraz-éri nádasában a bűgő, mély hangú bölömbika fészkel. Amíg a bakcsó és a szürke gém most sem ritka, a vörös gém már csak vonulás közben jelenik meg az ér körzetében. Törpegémet a Száraz-ér, a téglagyári tavak és a Gödrösök nádasában láttuk Csathó András Istvánnal. A kárókatónak (kárókatona, kormorán) is van régebbi Battonya-tompapusztai adata! A rét körzete és a szomszédos vertáni Száraz-ér-szakasz nádasában barna rétihegy is költenek (2002-ben 3 pár). A folyamszabályozások következményeként az egykori elképzelhetetlenül gazdag vízi-mocsári növényzet eltűnt: már csak szakirodalmi adat a tündérfátyol, a kolokán és a fehér májvirág Tótkomlóson. A magyar „tündér” elnevezés a virágok rendkívüli szépségét jelöli. Néhány Száraz-éri szakaszon máig is megmaradt a fekete nadálytő, a mocsári nőszirm, a virágkaka, az ágas békabuzogány és a fésűs békaszőlő; a régi meder szegélyén a réti iszalag és a farkasalma, egy-két magasabb ősi partoldalban pedig a tavaszi hérics, a szennyes ínfű (e két fajt Csathó András István találta meg 2000-ben), a csilláros sárma (Sarkadi László adata), valamint a vetővirág...

Május 3. hetében kinyílik természetvédelmi területünk és a Száraz-ér legszebb virága, az előbb is említett nőszirm (= mocsári nőszirm); megporzását karcsúméhek végezik el.

Május 4. hetében virágzik a mezei varfű és a ligeti zsálya – ezek a rét „leglepkésebb” növényei – és a hasznos tisztesfű, amelyik a „legfullánkossal”. Gyakori lesz a kis szénalepke, a közönséges szénalepke, az ezüstös boglárkalepke, és ezen a helyen elterjednek mondhatjuk a környéken egyedül itt előforduló acélszínű csüngőlepkét. Védett területünkön is ritkaságnak számít a piros szender, amely alkonyatkor keresi fel elsősorban a ligeti zsálya virágait. Aránylag rövid a pödörnyelve, ezért a virágba fogódzik, amíg belőle az édes nektárt kiszívja. Közben sebesen verdes szárnyaival, potrohát pedig homorú ívben felhajlítva tartja. Szürke hernyójának – amely tejoltó galajon és ebfojtó mügén él – a legtöbb szenderfajával ellentétben nincs farkocskája. A mezei varfű rendkívül sok virágport termel, rá galagonyalepke, kardospillangó, fecskefarkú pillangó, kis rókalepke és nappali pávaszem repülnek. Elsősorban a varfű és a ligeti zsálya virágai között bújnak meg a karolópókok is. A varfűvirágokat járják – később a bogáncsterméseket is – a réten a tengelicek. A hasznos

tisztesfűn megtaláljuk az eddig felsorolt poszméheken kívül a gyakori – és kék fadongót, és látni lehet a különleges alkatú és mozgású apró pösörlegyet.

A bókó bogáncs virágzása pedig azt jelenti: a rét jellegzetes nagylepkéi, a szenderek legtöbbje ekkoriban repül a fokozottan védett területen. Közülük már említés történt a dongószenderről és piros szenderről, a bogáncsvirágzástól pedig gyakori lesz a kitűnően repülő kacsafarkú szender: 55 km/óra sebességet is elér! A bogáncs mellett a később nyiladozó hólyagos csüdfűt és az ebfojtó mügét látogatja előszeretettel. A kacsafarkú szender a dongószenderhez hasonlóan nappal tevékeny.

1995. június 4-én Kovács Sándor szegedi lepkész a Battonya-tompapusztai löszpusztaréten a magyar Vörös Könyvben részletesen ismertetett törpeszender; valamint nyárfaszendert is fénycsapdázott! A törpeszender – *Proserpinus proserpina* – az ízeltlábú állatok törzsébe, a rovarok osztályába és a szenderek családjába tartozik. A legkisebb szenderfajunk: testhossza 20–25 mm, szárnyfeszávolsága 36–45 mm. A zuglólepkéhez (*Marcroglossa*, -um nemzetség) hasonlóképpen a kisebb méret, az erőteljesebb tor, a hosszabb csáp és a hosszú pödörnyelv jellemzi. Utolsó két potrohgyűrűjén rövid a farpamacsa. Az első szárnya olajzöld, rajta egy sötétebb ferde középsáv húzódik. A hátulsó szárny sötét sárga, szegélye fekete. Mindkét pár szárny oldalszéle csipkézett. A lepke – miként a legtöbb szenderfaj – nőténye zöld színű petéit tápnövényekre egyesével rakja. Hernyója kezdetben tompazöld, mindkét oldalán egy-egy barnássárga szalag díszíti; farokszarva kicsiny. A későbbiekben ez a zöld szín barnásszürkévá válik, a farokszarvacska pedig eltűnik. A hernyó fűzényen, ökörfarkkórón és fűzikén csoportosan él, éjszaka táplálkozik. Hernyója a lepke méreteihez képest nagyra nő, a végső fejlettséget júliusban, augusztusban éri el. A talajban bábozódik, bábja vörhenyesbarna. A lepke Közép- és Dél-Európában terjedt el. Május végétől sötétedéskor repül. Folyó- és érpartok közelében, nedves élőhelyeken él. Magaskórós növénytársulásokhoz kötött melegigényes faj. 2000. április 29-én Csathó András István a Sziondai-gyepen is megtalálta egy példányát. A törpeszender nálunk természetvédelem alatt áll, jelképes értéke 2000 forint.

1989–1990-ben először láttam Battonyán a kutyatejszendert, 1992-ben már 24 hernyóját számoltuk össze a védett területünkön! Más battonyai élőhelyeken előfordul még halálfejes szender, az esti pávaszem, a folyondár- (szulák-) szender és a fagyalszender is. 2000. május 13-án a battonyai vasútállomás mellett elütött galajszendert találtam! A bókó bogáncs virágzatának szűrős fészkepikkelylevelei közé kárminrózsaszínű szarkalábboglyalepkék húzódnak; szárain pedig a sárgagyűrűs bogáncscincért lehet megkeresni. A bogáncsfajok virágzása idejében keresik fel a rétet varfűre is repülő galagonyalepkék. Az 1960-as évek elejéig még évről-évre tömegesen rajzottak. 1963–1982-ig eltűntek vidékünk faunájából, de 1983 óta lassanként ismét gyarapodik számuk. Az 1960-as években a kardospillangó volt a gyakori, mára inkább a fecskefarkú pillangó terjedt el.

Májusban „kakukknyál” tapad a növényekre, kabócáink legszebbjét lehet itt megtalálni: a vérpettyes kabócát.

Május 4. hetében nyílik a rét két virágéke is: a parlagi rózs, valamint a magyar szegfű, amelyre a közönséges tarkalepke jár.

Május utóján kakukkfűvirágzástól illatos a rét, virágaikat főként fürkészlegyek látogatják. Ebben az időszakban szólal meg a kakukk hangja, mezei pacsirta énekel a rét fölött és füsti fecskék cikáznak a bőséges rovarleledel után. Hallhatjuk a gyurgyalag prüttyögését, gyönyörködhetünk káprázatos színezetében és könnyed röptében.

Június elején a Száraz-ér mentén virágzásba kezd a fényes borkóró, valamint a másutt kellemetlen gyomnövénynek számító mezei aszat; a borkóró mézillatú fűrtjeit aranyos rózsabogarak bújják, a virágzó aszat pedig a rózsabogarak mellett valamennyi tarkalepkének terített asztala lesz: bogáncslepke, atalantalepke, nappali pávaszem, kis rókalepke, továbbá szegfűvirágzás után közönséges tarkalepke, közönséges gyöngyházlepke; valamint a nagy

ökörszemlepkék egyaránt repülnek az aszatvirágzatokra. Mintegy 30 év óta eltűnt a nagy rókalepke, 2002-ben ismét láthattuk egy példányát Kunágótán, 2004-ben pedig két egyedét Battonyán. 1989 Húsvét hétfőjén városunk belterületén egy gyászlepke repült! A nagy pávaszem és a közönséges medvelepke a papmacska-hernyójával nagyon megritkultak napjainkra ezen a tájon.

Júniusban pillanthatjuk meg a Száraz-ér mentén a kecsesen repülő sávós szitakötőt, amely emlékeztetője maradt a folyószabályozások előtti természetes állapotoknak. Ekkortól hallatszik a nádas felől a vízityúk hangja is.

A magyar Vörös Könyvben nyilvántartott macskaherét poszméhfajok és a fadongó-fajok porozzák be.

Fokozottan védett területünk legnagyobb rovarkincse a magyar tarsza lomhaszöcske-faj. A magyar tarsza – *Isophya costata* – az ízeltlábú állatok törzsébe, a rovarok osztályába és az egyenesszárnyúak rendjébe tartozik. Jégkorszak utáni maradványfaj, amely csak a Kárpát-medencében őshonos! Ez a 30 mm körüli testhosszúságú, lassú mozgású szöcske a legtűrelmesebb modell egy természetfotós számára: kitűnő felvételek készíthetők róla. Kerekded testalkatú, csökevényes szárnyú, erőteljesebb és egyben rövidebb csápú, zöld színezetű szöcskefajunk. A nőstény tojócsöve lapított, fölfelé hajló, vége fogazott. Dűsfüvű sztyeppréteink jellegzetes endemikus állatfaja. A Battonya-tompapusztai fokozottan védett természeti területen főként közönséges borkórón (= apró virnác), sarlós gamandoron és ligeti zsályán fordul elő. Kifejlett példányai legnagyobb egyedszámban június 1–2. hetében figyelhetők meg. Ritkasági fokát a magyar Vörös Könyv két csillaggal jelzi. A Budai-hegyekből, a Bükkből és a Mecsekből ismert, de nem régiben Mártély környékén is megtalálták. Battonyai nagy, életerős állománya országos jelentőségű. 2001-től fokozott védelem alatt áll: természetvédelmi értéke 100 000 forint egyedenként! Az 1992-ben a rétünkön keletkezett tüzeset a dongószender- és a magyartarsza-állomány becslésem szerint 80–85 %-át kipusztította!

Battonya belterületén ezekben a napokban jönnek elő párizsi a fűzfák kicsorduló nedveire a szarvasbogár, a kis szarvasbogár, a pézsmacincér, valamint a virágbogarak.

Naptári pontossággal a csillagászati nyár kezdetekor – június 22. körül – hangzik fel a zöld lombszöcske éles ketyerésző éneke, amely magas növényzetben és a rétet szegélyező kőkénybokrokra szól.

Június 3–4. hetében a rét gépi kaszálása vet véget a csodálatosan gazdag virágzásának; a rovarvilág nagy része is elhagyja ekkor a területet. 1979 óta azonban évről-évre felváltva kimaradnak a kaszálás alól a legjellemzőbb, legértékesebb növényzetfoltok, így képet nyerhettünk az egyes növényfajok természetes nyitássoráról; a ritkaságok magot érlelve továbbterjedhetnek, állományaik megerősödhetnek, és ezek a helyek egyben rovarmenedékül is szolgálnak. 1995 júniusa óta a Körös-Maros Nemzeti Park igazgatósága rendelkezésének megfelelően az évenként meghagyott területek 4 hektáryira növekedtek. Kaszálás idején járnak a rétre a környékbeli fehér gólyák.

Ebben az időszakban évről-évre megismétlődik egy számomra magyarázhatatlan esemény: június utolsó hetében nyílik a szikár habszegfű. Virágait mindannyiszor ellepi a feketevégű lágybogarak. Párzásuk is többnyire e növényfajon történik meg. Rajzásidejük lejártával pedig igen sok közülük a habszegfű ragadós virágzati tengelyén fejezi be életét. Több héten át is láthatók az ezen szártagokhoz végzetesen odaragadt bogarak tetemei. Ugyanakkor e virágzat közé is szövi hálóját a vonalas törpepók, amelynek szintén áldozatául esnek e puha testalkatú bogarak. Mindezek ellenére valamilyen okból a feketevégű lágybogarak párizsi minden évben többségükben a szikár habszegfűre térnek vissza.

A június utolsó napjaitól nyiladozó és késő őszi folyamatosan virágzó vajsínű ördög szem virágzatait elsősorban a gyöngyházlepkék kedvelik.

Július 1. hetében virágzik a töviskés imola, amely a mezei varfű és a ligeti zsálya mellett leginkább vonzza a lepkefajokat. Az imola virágzatokon is gyakran rejtőzködik a viráglakó karolópók.

Ezekben a napokban láthatjuk legnagyobb egyedszámban fokozottan védett területünkön a dongószendert! Ez a szenderlepke is, a kacsafarkú szender is a déli hőségórák idején a magasabb termetű növényekre leszállva jellegzetes testtartással meg-megpihennek. Júliusban találjuk a réten a ragadozó farkaslegyeket, melyek közül 3 faj fordul elő ezen a helyen. A kora reggeli óráktól élénk a Száraz-ér mentén a különleges szépségű tükrös busalepke.

Július 2. hetétől kezdődik a nagy kúpféjűszöcske folyamatos zizegő hangja, és vele szól a pirregőtücsök (= őszike) szívet-lelket nyugtató lágy ciripelése. Az Alföldi tájkunkon valamennyi évben az őszike-ének a legvégső rovarhang: enyhes őszi estéken október utójáig hallhatjuk a szép ciripelését. E rovarhangok együttese a rét szegélyében nőtt kökénybokrok felől hallatszik.

Július közepén virágzik a változó gurgolya, amelynek fehér ernyőire szállnak a cickafarkot is kedvelő, nagyon hosszú csápú törösmoly – valamint a hártáásszárnyúak kis „drágakövei” a fémdarázs-fajok. Ugyanide gyülekeznek a csíkos pajzsospoloskák is.

A Száraz-ér mentén és a mélyedések növényzetében francia darázsok építenek fészket. 1992-ben tűnt fel Battonyán a déli lódarázs, az Oláh-tanya mellett érmenti fás ligetben fészket is megtaláltuk. A Baur-erdő körzetében évente látjuk példányait.

Szarkák is látogatják a rétet, illetve a Száraz-ér mederszélét néhol kíséző fákat, kisebb facsoportokat (törékeny fűz – fehér nyár).

1995 nyarán Kovács Sándor tölgylevélpohókot gyűjtött és jakablepke hernyóit figyelte meg a védett területünkön!

Augusztus következik. Július és augusztus hónapok a lepkék hernyókorának az időszakát jelentik. Augusztus első hetében nyílik a mezei iringó (= ördögszekér), amelynek virágzatait a darázscincérek és a fűrészlégy-fajok keresik fel elsősorban. Két, a magyar nép számára kitüntetetten kedves bogár ideje érkezik el: a hétpettyes katicabogáré, amelyhez népi énekmondóka is szól, valamint a meleg nyári éjjeleken a fű között világító nagy szentjánosbogaraké. A szentjánosbogárfény a természet igazi nagy csodája, amiért a magyar faunában a legszebb elnevezést a szentjánosbogarak érdemelték ki. Éjszakai zöld fényüket látni mindenki számára felejthetetlen élményt jelentenek... A Sziondai-gyepen Csathó András Istvánnal pározó bogarak fényét is megcsodálhattuk!

Augusztus 3. hetében bont virágzatot a csanádi tájakon gyakori kövér aggófű, amelynek jellegzetes vendége a somkóró-bagolylepke.

Augusztus a sáskák hónapja. Nagyszámú fajaik közül egyet kívánok most kiemelni: a pirosas szárnyain tovaszökkenő természetes olasz sáskát.

A magasabb növényzet között a darázspók művészi hálójára akadhatunk, amelyen fejtorral lefelé fordulva zsákmányra vár e legszínesebb keresztespókunk. A darázspók a létavérségi égerlapon szintén magas növénykörnyezetben szövi hálóját; a királyhegyesi gyérfüvű Blaskovics-pusztában, ahol tömegesen él, a hálójuk alig haladják felül a bokamagasságot: és ott zsákmányuk nagy többségét a különféle sáskafajok teszik ki.

A fogólábú rovarok rendjének egyetlen faja él Magyarországon: az ájtatos manó – *Mantis religiosa* –. 1996. augusztus 23-án egy zöld színű hím példányát fotóztam diafilmre a löszpusztaréten. Dorozsmán és Királyhegyesen, a Blaskovics-pusztán okkeres-barnás színváltozatával is találkoztam. Az ájtatos manó a Battonya-tompapusztai fokozottan védett természeti területen ritkaságnak számít!

Védett területünk másik nagy rovarkincse a Vörös Könyvben is részletesen ismertetett sisakos sáska – *Acrida hungarica* –. Nemzetségét ez az egy faj képviseli a Kárpát-medencében: különleges alkatú őshonos sáskafajunk. Az ízeltlábú állatok törzsébe, a rovarok osztályába és

az egyenesszárnyúak rendjébe tartozik. Testhossza 24–45 mm. Feje csúcsosan megnyúlt, csápjai rövidek, megvastagodottak. Hátsó lábai rendkívül hosszúak, combjaik vékonyak. Zöld, valamint okkeres-barnás színváltozatuk egyaránt előfordul az élőhelyein. A sisakos sáska hőigényes faj, hazánkban a nyár végére fejlődik ki imágóvá. Sziki és homokpusztákon elterjedt, löszpusztákon jóval ritkább. Battonya-Tompapusztán a szárazabb, gyérfűvű helyeken találhatjuk meg, ahol nem teljesen záródik a löszgyep. Mindössze egy adata ismeretes a területen: Csathó András Istvánnal láttuk 1 zöld színű egyedét 1996. szeptember 13-án! Védett rovarfaj, természetvédelmi értéke 10 000 forint egyedenként. Csathó András Jánosné 1994 szeptemberében ájtatos manót (zöld színű egyed) és sisakos sáskát (szintén zöld színű példány) hozott haza Battonya belterületéről. E két rovarkülönlegességgel a királyhegyesi Blaskovics-pusztában és a nagylaki Csiga-pusztában biztosan találkozhatunk. Itt sorolom fel a Battonya-tompapusztai fokozottan védett természeti terület fészkelő madarait: a vízityúk, a nádirígó, az énekes nádiposzáta, a foltos nádiposzáta, a nádi tücsökmadár, a berki tücsökmadár, a bölömbika (2002-ben) és a barna rétihéja a Száraz-ér nádasában; a bőjti réce, a búbos a mélyebb hajlásokban; a mezei pacsirta, a fűrészes, a sárga billegető és a sordély a fű között; a töviszúró gébics pedig a rét szélén kökénybokrok között költenek.

Az utolsó fészekaljak fiókáinak kiröptetése után – augusztus 3–4. hetében – kezdődik az énekesmadarak őszi vonulása: védett területünkön ekkor tűnik fel a rozsdás csuk. Az egyenként vonuló, csodálatos kék színekben popázó szalakóta nagy ritkán repül át a csanádi tájakon.

Szeptemberre befejeződnek a csigaházak az évi növekedései. A szárazföldi csigák kis faj- és egyedszámban élnek területünkön: a tonnacsiga, a sima csiga (Bába Károly határozása), a tejfehér csiga és az itt egészen ritka pannoncsiga. Csathó András István a Száraz-ér túlsó partja közelében ajtóscsiga (= rovátkolt csiga) – *Pomatias elegans* – félfosszilis házát találta újkőkori rétegből 1995-ben!! A Száraz-ér Mollusca-faunáját (Battonya-tompapusztai löszpusztaréti; Mezőhegyes, Rajta-erdő) Domokos Tamás is kutatta. Szeptember első felében láthatjuk a réten a bőrfutrinka és a málnaszövő lepke hernyója jellegzetes együttesét. Ekkor láttam a fokozottan védett természeti terület körzetében nagy kócsagot (2002. szeptember 8., 2 példány).

Szeptember 2. hetében borul teljesen virágba a hajlások szélein a réti őszirózsa és vele egy időben a sárga, kecses alkatú löszreliktum, a védett, vöröskönyves vetővirág is bontogatja virágkelyheit... A vetővirágnylás idejében egyesével vonulnak a fekete gólyák: egy-egy példányukat a királyhegyesi Blaskovics-pusztán és Battonya-Tompapusztán láttam átrepülni. Ekkor találjuk ezeken az élőhelyeken az ájtatos manó (magas növényzetben) és a sisakos sáska (gyérfűvű, nyíltabb növénykörnyezetben) közös előfordulását. A réti őszirózsa virágzatait fehérlepkék látogatják: rezedalepkék, kénes lepkék és sáfránylepkék; valamint az utoljára mozgékony rovarok: a herelegyek. Ezalatt elköltöznék előbb a fehér gólyák, azután a fecskék (füsti, molnár- és partifecskék) a sarlósfecskékkel és a gyurgyalagokkal, végezetül pedig a seregélyek a búbos társaságában.

Közben elmúlik szeptember és október, javában tart az ősz. A növényzet elsárgul és megszárad, visszahúzódik a rovarvilág. Apró pókokcskák utaznak az ökönyálakon, az alkonyi fényben selymesen csillog a sok százezernyi pókfonal.

A nádasban csoportosulnak a mezei verebek.

Az őzbakok elhullatják agancsaikat.

Enyhes novemberi napokon a nedves hajlatokban még lószúnyogok riadnak fel közeledésünkre; később bekövetkezik a dermedt mozdulatlanság. Az érett termések, magvak

térfoglalása után megérkeznek az őszi esők; végezetül elérkezik a deres, zúzmarás, majd havas téli idő...

Faunajegyzék

Az alábbiakban közzéteszem a Battonya-tompapusztai fokozottan védett természeti terület faunalistáját, a teljesség igénye nélkül. A felsorolt állatfajoknak a jelzett időszakban leírt sorrendiségéhez az Állathatározó 1969. évi kiadása szolgált alapul.

Az itt élő fajokat feltűnésük, megszólalásuk időszaka, kifejtett állapotuk, illetve jelenlétük csúcsideje alapján csoportosítva tüntetem fel, mert így a növényvilágot leíró fejezettel összhangban az időpontok egyeztetése során kikörvonalazódnak az adott időszakot – hónapot és hetet – jellemző természeti képek.

Január: (többségükben állandó fajok, átvonulók, vagy téli vendégek)

1. Kis lilik *Anser erythropus* (?)
Kis csapatokban vonulnak át. Oláh Sándor lőtte két példányát területünkön
1994. január 28-án.
2. Tőkés réce *Anas platyrhynchos*
Egész évben gyakori. A Száraz-éren költenek.
3. Karvaly *Accipiter nisus*
Telente.
4. Egerészölyv *Buteo buteo*
Egész évben előfordul.
5. Gatyás ölyv *Buteo lagopus*
Téli vendég.
6. Fácán *Phasianus colchicus*
Egész évben gyakori, magas növényzet között fészkel.
7. Nagy fakopáncs *Dendrocopos major pinetorum*
A Száraz-ér menti fákön.
8. Szarka *Pica pica*
A rétet egykor szegélyező fasorban és erdősávban fészkel.
9. Dolmányos varjú (= szürke varjú) *Corvus corone cornix*
Meg-megjelenik a rét fölött.
10. Széncinege *Parus major*
A kőkenybokrokra és a törékeny fűzön: ritkán.
11. Kék cinege *Parus coeruleus*
A nádasban gyakori.
12. Ökörszem *Troglodytes troglodytes*
Téli vendég: a Száraz-éri nádasokban telet át és szól cserregő hangja.
13. Fenyőrigó *Turdus pilaris*
Téli vendég. Csapatok rendszeresen leszállnak a réten.
14. Fekete rigó *Turdus merula*
A Száraz-ér menti fákön.
15. Mezei veréb *Passer montanus*
A Száraz-éri nádasokban gyülekeznek.
16. Fenyőpinty *Fringilla montifringilla*
Telente.
17. Citromsármány *Emberiza citrinella*
Átvonul.

18. Nádi sármány *Emberiza schoeniclus*
A Száraz-ér menti nádasokban.
19. Mezei nyúl *Lepus europaeus*
Egész évben néhány.
20. Mezei pocok *Mikrotus arvalis*
Gyakori.
21. Róka *Vulpes vulpes*
Egy időben lakta is a rétet.
22. Menyét *Mustela nivalis*
Néhány egyede lakja a területet.
23. Őz *Capreolus capreolus*
Rendszeresen tartózkodnak a gyepen. Egy visszarakott agancsú öreg bak a réten végezte be életét.

Február 1. hete – március 4. hete:

24. Verőköltő bodobács (= napsütőcske) *Pyrhocoris apterus*
Hó mentes időben meleg napsütéskor bújnak elő és csoportosulnak. A rét kopárabb helyein talajfelszínen. A területen kevés számban. A legkorábban megjelenő rovarfaj.
25. Nagy lilik *Anser albifrons*
Csapatosan átvonulnak.
26. Vetési lúd *Anser fabalis*
Október végén, november elején tömegesen. V-alakú csapatokban átvonulnak.
27. Daru *Grus grus*
Vonulás közben pihenőhelyük a fokozottan védett terület. Egyszer-egyszer szép tollaikat is elhullatják a réten.
28. Pirókegér *Apodemus agrarius*
Itt ritka.

Március 1. hete:

29. Bíbic *Vanellus vanellus*
A mélyebb hajlásban alacsony növényzetben fészkel.
30. Seregély *Sturnus vulgaris*
Hazaérkező csapatai előbb a fenyőrigókkal, majd azok visszavonulását követően az érkező bíbicekkel közös társaságban szállnak le a réten.

Március 2. hete:

31. Óriáscsíbor *Hydrous piceus*
A Száraz-érben.
32. Araszolólepke-faj

Március 3. hete:

- 33. Kis rókalepke *Aglais urticae*
Áttelelő példányai.
- 34. Nappali pávaszem *Inachis io*
Áttelelő példányok.
- 35. Lándzsás farkaspók *Alopecosa trabalis*
Nyílt helyeken.
A pókok közül legkorábban ez a faj tűnik fel.
- 36. Bíboratka *Trombidium holosericeum*
Nyílt környezetben talajfelszínen.
- 37. Férge gyík *Lacerta agilis*
Vörös hátú változata is. Meleg napsütésben jönnek elő. Gyakori.

Március 4. hete:

- 38. Öves tavaszi-araszoló *Lycia zonaria*
Nőténye szárnyatlan. Ibolyavirágokon, ritka.
- 39. Erdei poszméh *Bombus silvarum distinctus*
Nem gyakori.
- 40. Földi poszméh *Bombus terrestris*
Gyakori.
- 41. Kövi poszméh *Bombus lapidarius*
Gyakori.
- 42. Vízisikló *Natrix natrix*
Csíkos alfaja is. A Száraz-ér körzetében.
- 43. Barna rétihéja *Circus aeruginosus*
A Száraz-ér nádasaiban fészkel.
- 44. Vörös vércse *Falco tinnunculus*
Gyakran vadászik a rét fölött.
- 45. Fehér gólya *Ciconia ciconia*
Táplálkozni jár a fokozottan védett területre.

Április 1. hete:

- 46. Áprilisi cserebogár *Rhizotrogus aequinoctialis*
Alkonyatkor kelnek szárnyra. Füves élőhelyeken gyakori.
- 47. Bogáncs-pajzsbogár *Cassida rubiginosa*
Kevés.
- 48. Vöröshasú unka *Bombina bombina*
A Száraz-érben szől jellemző éneke. Gyakori.
- 49. Barna ásóbéka *Pelobates fuscus*
A Száraz-érben víz alól hallatszik különleges hangja. Aránylag ritkán fordul elő.
- 50. Zöld varangy *Bufo viridis*
A Száraz-érben szől pirregő hangja. Mindenfelé gyakori.
- 51. Kecsebéka *Rana esculenta*
A Száraz-érben hangzik fel jellegzetes kórusuk.

52. Böjti réce *Anas querquedula*
Egy-két pár költött a legmélyebb laposban.
53. Kis póling *Numenius phaeopus*
Tavaszi átvonuló.
54. Mezei pacsirta *Alauda arvensis*
A rét fölött szól gyönyörű éneke. Több pár is fészkel a fű között.
55. Füstifecske *Hirundo rustica*
A rét fölött cikázva röpköd a bőséges rovaréleség után.
56. Cigánycsuk (= cigány-csaláncsúcs) *Saxicola torquata rubicola*
Valószínű fészkelő a réten.
57. Barázdabillegető *Motacilla alba*
Meg-megjelenik a réten.
58. Zöldike *Carduelis chloris*
A Száraz-eret kísértő fákon.
59. Erdei pinty *Fringilla coelebs*
A Száraz-eret kísértő fákon.
60. Sordély *Miliaria calandra*
A Száraz-eret kísértő fákról szól gyorsuló ütemű hangja. A magasabb fűű helyeken költ.

Április 2. hete:

61. Vonalas vaspondró *Chromatoiulus unilineata*
A nyílt helyeken talajfelszínen.
62. Négyfoltos sutabogár *Hister quadrimaculatus*
Támadékony ragadozó bogár, a nyíltabb helyeken fordul elő.
63. Közönséges nünüke *Meloe proscarabaeus*
A nünükék csökevényes szárnyú, testes, röpképtelen puszta bogarak. A nyíltabb helyeken fordul elő.
64. Óriásnünüke *Meloe cicatricosus*
Legnagyobb nünükefajunk. Gyérfűű, nyíltabb növénykörnyezetben.
65. Fekete gyalogcincér *Dorcadion aethiops*
A gyalogcincérek röpképtelen, füvespusztai elterjedésű cincércsoport.
Gyérb, nyíltabb élőhelyeken találjuk.
66. Barna gyalogcincér *Dorcadion fulvum*
Füves élőhelyeken, nem gyakori.
67. Nyolcsávós gyalogcincér *Dorcadion scopolii*
Vidékünkön ez a leggyakoribb gyalogcincér-faj.
68. Kétsávós gyalogcincér *Dorcadion pedestre*
Gyérfűű pusztákon, nem gyakori.
69. Karcsuméh-fajok *Halictus* sp.
Több növényfaj virágának jellemző beporzója.

Április 3. hete:

70. Mezei tücsök *Gryllus campestris*
Ciripelő hangja betölti a rétet. Gyakori.
71. Rezes futrinka *Carabus ullrichi*

- Nagy testű, szép megjelenésű futóbogárfaj. Elég gyakori.
72. Kis pávaszem *Eudia pavonia*
Tápnövénye a kökény. Ritka.
73. Dongószender *Hemaris fuciformis*
Átlátszó szárnyú, nappal tevékeny szenderfaj. Nyílt, virággazdag réteken él.
Ritkaság. A magyar Vörös Könyv jegyzéke nyilvántartja.
74. Pókhálós lepke *Araschnia levana*
Első nemzedéke vörösbarna, a második barnás fekete színezetű. A réten nem gyakori.

Április 4. hete:

75. Közönséges lágybogár *Cantharis fusca*
Gyakori.
76. Egérszínű pattanóbogár *Lacon murinus*
Ritka.
77. Közép bíborbogár *Pyrochroa serraticornis*
Ritka.
78. Butabogár *Pentodon idiota*
Füvespusztai bogárfaj, a réten gyér helyeken ritka.
79. Bundásbogár *Epicometis hirta*
Nagyon gyakori. Egyes virágokban kárt tesz.
80. Hamvas vincellérbogár *Otiorrhynchus ligustici*
Elég gyakori.
81. Vörösszélű medvelepke *Diacrisia sannio*
Nem ritka.
82. Gammalepke *Autographa gamma*
Igen gyakori, a rét legjellemzőbb bagolylepkefaja.
83. Málnaszövő *Macrothylacia rubi*
A lepkéje ritka, hernyókorában némely években tömeges.
84. Délvidéki poszméh *Bombus argillaceus*
Ritka poszméhfaj. A nőstény szárnyai füstösek, kékeslilán fénylőek; teljes potrohszőrzete fekete színű. A Vörös Könyvünk jegyzéke nyilvántartja, természetvédelmi értéke 50 000 Ft egyedenként. Nyílt, virágos sztyeppréteken fordul elő. Fokozottan védett területünkön az apácavirágot, a szennyes bükkönyt, a közönséges ínfűt, a szennyes ínfűt és a hasznos tisztessűt látogatja.
85. Sárga poszméh *Bombus muscorum*
Élénksárga színezetű szép poszméhfaj, főként az apácavirágokról gyűjtöget.
86. Vízityúk *Gallinula chloropus*
A Száraz-ér nádasából szól a hangja, költ a terület körzetében.
87. Sárszalonka *Gallinago gallinago*
A legmélyebb laposban 2000. belvizes időszakában jelent meg, Csathó András Istvánnal 3 példányát figyeltük meg április 30-án.
88. Kakukk *Cuculus canorus*
Április végétől hangzik fel a kakukkszó a rét térségében.
89. Fülemlő *Luscinia megarhynchos*
A magyarországi madarak közül legszebb énekhangja a fülemlőnek van, a rét szélén évente hallhatjuk.
90. Nádi tücsökmadár *Locustella luscinioides*

- A Száraz-éri nádasokban szől folyamatos pirregése. Költ.
91. Nádirigó *Acrocephalus arundinaceus*
„Kara-kara-kri-kri-kri-ker-ker”-je minden évben fel-felhangzik. Néhány pár
fészkel a Száraz-ér nádasában.
92. Foltos nádiposzáta *Acrocephalus schoenobaenus*
Ritkább.
93. Sárga billegető *Motacilla flava*
Balkáni alfaja is. A magas fűvű részeken fészkel néhány pár.

Május 1. hete:

94. Bogyómászó poloska *Dolycoris baccarum*
Gyakori.
95. Suszterbogár *Cantharis rustica*
Gyakori.
96. Sokpettyes virágbogár *Oxythyrea funesta*
Nem ritka.
97. Kis busalepke *Pyrgus malvae*
Kevés.
98. Répalepke *Pieris rapae*
Igen gyakori.
99. Közönséges tarkalepke *Mellicta athalia*
Kevés.
100. Kis szénalepke *Chortobius pamphilius*
A rétre jellemző, gyakori nappalilepke-faj.
101. Kerti bársonylégy *Bibio hortulanus*
Gyakori.
102. Közönséges öveslégy *Chrysotoxum festivum*
Nem gyakori.
103. Selymes döglégy *Lucilia sericata*
Gyakori, elsősorban kutyatejvirágokon.
104. Fűrj *Coturnix coturnix*
A magyar Vörös Könyv részletes leírását közli. 3–4 pár költ a réten.
105. Örvös galamb *Columba palumbus*
Elő-előfordulnak átrepülő példányai.
106. Partifecske *Riparia riparia*
Csathó András István adata.
107. Tövisszúró gébics *Lanius collurio*
A rét szegélyében kökénybokrokra fészkel.
108. Hörcsög *Cricetus cricetus*
Néhány lakott járatrendszer van a területen.
109. Földikutya *Nannospalax leucodon*
Fokozottan védett, ritka, rejtett életű jellegzetes füvespusztai rágcsáló emlősfaj.
A magyar Vörös Könyv részletes leírását közli. Természetvédelmi értéke
500 000 forint példányonként.

Május 2. hete:

- 110. Déli szitakötő *Crocothemis erythraea*
A magasabb termetű növények csúcsára száll le. Ritka. Az utóbbi évtizedben szembevető a délebbi fajok terjeszkedése (déli lódarázs, délvidéki poszméh, balkáni fakopáncs, kucsmás billegető).
- 111. Piros karimáspoloska *Corizus hyoscyami*
Elsősorban osztrák zsályán, gyakori.
- 112. Vértettyes kabóca *Cercopis sanguinolenta*
A rét jellegzetes, szép kabócafaja. Nem ritka.
- 113. Atracélcincér *Pilemia tigrina*
A magyar Vörös Könyv jegyzéke nyilvántartja. A kék atracél virágain él: ritkaság!
- 114. Ezüstös boglárka *Plebeius argus aegon*
A környékünkön füves élőhelyeken mindenütt gyakori.
- 115. Lószúnyog-faj *Tipula* sp.
A nedves hajlások növényzetén, nem ritka.
- 116. Gyurgyalag *Merops apiaster*
Késői megérkezésük idején; majd a szeptemberi költözéskor (az időben a fecskecsapatokkal együtt) könnyed röptüket, káprázatos színezetüket látni nagy élmény. Prűtyögő hangjuk már messziről jelzik jelenlétüket. Évről-évre megjelennek a rét fölött.

Május 3. hete:

- 117. Közönséges aranybagoly *Chrysaspidia chrysitis*
Első szárnyát aranyzöld rajzolat díszíti. A réten ritka.
- 118. Nagy sárgafübagoly *Triphaena pronuba* (= *Noctua pronuba*)
Nagytestű bagolylepke. A hátsó szárnya sötétsárga, feketeszalagos. A réten ritka.
- 119. Közönséges nappalibagoly *Ectypa glyphica* (= *Gonospielia glyphica*)
Nappal tevékeny. Nem gyakori.
- 120. Kis nappaliaraszoló *Brephos puella*
Nappal tevékeny araszolólepke-faj. Viszonylag ritka.
- 121. Kék vércse *Falco vespertinus*
Némely alkalommal táplálkozni jár a területre.

Május 4. hete:

- 122. Aranyos rózsabogár *Cetonia aurata*
A koloncos legyezőfű, a bókoló bogáncs, a fényes borkóró és a mezei aszat virágzataira jár.
- 123. Sárgagyűrűs bogáncscincér *Agapanthia dahli*
A bókoló bogáncs szárain, nem gyakori.
- 124. Acélszínű csüngőlepke *Zygaena filipendulae*
Az üde, virágos rétek jellemző lepkefaja, a területen gyakori. Elsősorban a ligeti zsályát látogatja.
- 125. Szarkaláb-bagolylepke *Periphanes delphinii*

- Kárminrózsaszín színezetű, szép rajzolatú bagolylepkefaj. Nappalra a virágzó bókoló bogáncs szúrós fészepikkelylevelei közé húzódik meg. Védett.
126. Kacsafarkú szender *Macroglossa stellatarum*
A leggyakoribb szenderfajunk. Nappal tevékeny. A bókoló bogáncson, a hólyagos csüdfűn és az ebfojtó mügén táplálkozik. Hernyókorában tápnövénye a tejoltó galaj.
127. Kutyaatszender *Celerio euphorbiae*
Alkonyat után repül. Hernyói a farkas-kutyaatejen nőnek fel. A réten ritka.
128. Piros szender *Pergesa porcellus*
Szürkületől repül, elsősorban a ligeti zsálya virágait látogatja. Hernyója az ebfojtó mügén táplálkozik. Vidékünkön ritkaság.
129. Törpeszender *Proserpinus proserpina*
Legkisebb szenderfajunk. Este tevékeny. Víz közeli nedves élőhelyek és rétek lepkeritkisége. Tápnövénye a fűzike és a fűzény. A magyar Vörös Könyv részletesen leírja. Kovács Sándor fénycsapdázta 1 példányát a fokozottan védett területen.
130. Nyárfaszender *Laothoe populi* (= *Amorpha populi*)
A fénycsapdára repült egy példánya a réten.
131. Kardospillangó *Iphiclides podalirius*
Az 1970-es évektől megritkult. Főként a mezei varfűt látogatja. A legkecsesebb röptű pillangófajunk. Védett.
132. Fecskefarkú pillangó *Papilio machaon*
Elsősorban a mezei varfűre repül. Hernyója a változó gurgolyán és a buglyos kocsordon (ernyősvirágzatúakon) nő fel. Védett.
133. Galagonyalepke *Aporia crataegi*
A legszebb röptű fehérlepke, a mezei varfűt és a bókoló bogáncsot látogatja. Az 1970-es évektől kezdődően nagyon megritkult.
134. Nagy tűzlepke *Lycaena dispar rutilus*
Egy alkalommal láttam 1 hím példányát.
135. Közönséges szénalepke *Chortobius iphis*
Nem gyakori.
136. Közönséges fürkészleány *Echinomyia fera*
Kakukkfűvirágokon, nem ritka.
137. Viráglakó karolópók *Misumena vatia*
A mezei varfű virágzatain és a ligeti zsálya virágai között bújik meg.
138. Bölömbika *Botaurus stellaris*
A Száraz-éri nádasban: 2002-ben valószínűen fészkel 1 pár. Csathó András Istvánval.
139. Berki tücsökmadár *Locustella fluviatilis*
A nádasokban ritkán szól énekhangja. Csathó András István adata.
140. Énekes nádiposzáta *Acrocephalus palustris*
A nádasból hallatszik éneke: nem gyakori.

Június 1. hete:

141. Magyar tarsza *Isophya costata*
Csökevényes szárnyú lomhaszöcske. Kárpát-medencei bennszülött és egyben jégkorszak utáni maradványfaj is. Dús fűvű sztyeppréteken két-három élőhelyen szigetszerűen maradt fenn állománya Magyarországon. Vörös

Könyvünk mint ritkaságot részletesen leírja. A fokozottan védett területünkön főként a közönséges borkóró (= apró virnác) tenyészfoltjain található meg. Természetvédelmi értéke 100 000 forint egyedenként. A rétet végig pusztító tűzesetben kb. 80–85 %-uk kiveszett!

- 142. Fehérpettyes álsüngőlepke *Syntomis phegea* (= *Amata phegea*)
A medvelepkékkel rokon lepkefaj. A réten nem gyakori.
- 143. Csíkos molyszövő *Spiris striata* (= *Coscinia striata*)
A rét jellemző lepkéje, a medvelepkék közé tartozik. Elég gyakori.
- 144. Apró pöszlőlégy *Dischistus minimus*
Főként hasznos tisztosfűn, nem gyakori.
- 145. Kék fadongó *Xylocapa violacea*
Hasznos tisztosfűn és macskaherén elég gyakori.
- 146. Gyakori fadongó *Xylocapa valga*
Hasznos tisztosfűn és macskaherén gyakori.
- 147. Vadgerle *Streptopelia turtur*
Latin fajnevét szép bűgő hangjáért kapta.
- 148. Tengelic *Carduelis carduelis*
A mezei varfű virágokra, később a bókoló bogáncs terméseire repülnek táplálékért.

Június 2. hete:

- 149. Szerencsebogár *Podonta nigrita*
Virágokon nagyon gyakori.
- 150. Déli szipoly *Anisoplia dispar*
Tarackbúza füzerein igen gyakori.
- 151. Kétpettyes virágcincér *Leptura unipunctata*
Virágokon, nem gyakori.
- 152. Díszes darázscincér *Chlorophorus varius*
Cickafark virágzatokon, később mezei iringón, gyakori.
- 153. Erdei busalepke *Ochlodes venatus* (= *Augiades sylvanus*)
Gyakori.
- 154. Közönséges gyöngyházlepke *Issoria latonia*
Nem ritka.
- 155. Atalanta lepke *Vanessa atalanta*
A réten nem gyakori.
- 156. Bogáncslepke *Vanessa cardui*
Igen gyakori.
- 157. C-betűs lepke *Polygonia c-album*
A réten nem gyakori.
- 158. Nagy ökörszemlepke *Maniola jurtina* (= *Epinephele j.*)
Gyakori.

Június 3. hete:

- 159. Sávos szitakötő *Calopteryx splendens*
Szép megjelenésű, kecses röptű szitakötőfaj. A Száraz-ér vize fölött és a nádasok szélein ma már ritka.

160. Lomha rabló *Lestes sponsa*
Elég gyakori.
161. Szép légivadász *Agrion puella*
A Száraz-ér körzetében, gyakori.
162. Óriás-szitakötő *Anax imperator*
Főleg a Száraz-ér körzetében, nem gyakori.
163. Alföldi szitakötő *Sympetrum sanguineum*
Gyakori.
164. Zöld lombzsöcske *Tettigonia viridissima*
Június 22. körüli napokban hangzik fel ketyerésző éneke a rét széleinek bokráiról.
165. Közönséges skorpiólégy *Panorpa communis*
A Száraz-ér körzetében, nem gyakori.
166. Fekete nappalibagoly(lepke) *Tyta luctuosa*
Füves élőhelyeken, nem gyakori.
167. Nádi keresztespók *Araneus cornutus*
Nádszálak közé szövi kerekhálóját. Ritka.

Június 4. hete:

168. Feketevégű lágybogár *Rhagonycha fulva*
Főként a szikár habszegfűn, gyakori.
169. Francia darázs *Polistes gallicus*
A mélyebb hajlások magas növényzetében építi fészket. Nem ritka.
170. Vonalas törpepók *Theridium ovatum* (= *Th. lineatum*)
Magasabb növényekre szövi hálóját. Nem gyakori.
171. Mocsári teknős *Emys orbicularis*
A Száraz-ér sekélyvizű öblözeteiben az 1970-es évek végéig is előfordult
Battonyán. Csathó Dániellel láttuk egy nagytestű példányát a Száraz-ér partján
a rét körzetében 1996-ban. Korábban Kiss János Békéssámsónnál is megtalálta.
172. Szürke gém *Ardea cinerea*
A Száraz-ér körzetében rendszeresen előfordul.
173. Bakcsó *Nycticorax nycticorax*
A Száraz-ér körzetében gyakran előfordul.
174. Pusztai ölyv *Buteo rufinus*
1 átrepülő ad. példányt figyel meg Forgách Balázs 1998. június 24-én.
175. Dankasirály *Larus ridibundus*
A rét körzetében ritkán jelenik meg.

Július 1. hete:

176. Huszonkétpettyes katicabogár *Thea vigintiduopunctata*
Nem gyakori.
177. Fűzfa-zsákhordóbogár *Clytra laeviscula*
Nem ritka.
178. Kis fészkesbogár *Cryptocephalus hypochoeridis*
Virágokon elég gyakori.
179. Tükrös busalepke *Heteropterus morpheus*

Különleges szépségű busalepke-faj, ritkaság! 1988. július 1-jén láttam 1 párat nádlevélen napozni.

180. Homoki farkaslégy *Philonicus albiceps*

Ragadozólégy-faj, nem gyakori.

181. Tarajos karolópók *Xysticus cristatus*

Virágok között bújik meg, nem gyakori.

182. Csodáspók *Pisaura mirabilis*

A közép magas növények csúcsát szövi össze hálójával. Nem ritka.

Július 2. hete:

183. Nagy kúpféjűszöcske *Ruspiola nitidula* (= *Homocoryphus nitidulus*)

A rét szélének bokrosain szól a magas, rendkívül nagy rezgésszámú folyamatos zizegő hangja.

184. Pirregőtücsök (= őszike) *Oecanthus pellucens*

A rét szélén bokrosokról szól a nyugtató, lágy hangzású ciripelése.

185. Csíkos pajzsospoloska *Graphosoma lineatum*

Ernyős virágzatú növényfajokon, elsősorban a változó gurgolyán és a buglyos kocsordon.

186. Törösmoly-faj *Nemophora* sp.

Rendkívül hosszú fonalas csápú lepke, szárnyai szép fémes fényűek, elülső szárnya sávozott.

187. Fémdarázs-fajok *Chrysididae*

Apró testű, színes és fémes csillogású rovarok. Elsősorban a változó gurgolyán.

Július 3. hete:

188. Csipkészlélű zöldaraszoló *Thalera fimbrialis*

Ritka.

189. Réti hangya *Formica pratensis*

A gyep szélén, ritka.

190. Billegetőcankó *Actitis hypoleucos*

2000. július 18-án figyelte meg 1 példányát Csathó András István a Száraz-ér kotrásán.

Július 4. hete:

191. Púposhasú rétiszöcske *Platycleis affinis*

Nem ritka. Csathó András István határozása.

192. Szalagos hólyaghúzó *Mylabris variabilis*

Virágokon, kevés számban.

193. Darázspók *Argiope bruennichi*

Legszínesebb keresztespókfajunk. Magas növényzet közé szövi jellegzetes kerekhálóját. Nem gyakori.

194. Mezei cickány *Crocidura leucodon*

A gyéresebb helyeken, ritkán látható.

Augusztus 1. hete:

195. Hétpettyes katicabogár *Coccinella septempunctata*
Gyakori.
196. Fűrészleány-fajok
Mezei iringón, nem ritkán.

Augusztus 2. hete:

197. Nagy szentjánosbogár *Lampyrus noctiluca*
Meleg nyári éjszakákon zöld fénnel világítanak. A réten kevés. Csathó András Istvánnal a Sziondai-gyepen párzó bogarak fényét is láthattuk.
198. Somkóró-bagolylepke *Heliothis maritima*
Elég gyakori.
199. Sárgalábú sirály *Larus cachinnans*
Az utóbbi 6–7 évben elterjedőben levő nagytestű sirályfaj. Csathó András Istvánnal láttuk a rét térségében: itt ritka.

Augusztus 3. hete:

200. Rezedalepke *Pontia daplidice*
Az utóbbi évtizedekben nem nagyon gyakori.
201. Kénes lepke *Colias hyale*
Gyakori.
202. Sáfránylepke *Colias croceus*
Elég gyakori.
203. Zöld levelibéka *Hyla arborea*
A Száraz-ér közelében.
204. Erdei béka *Rana dalmatina*
A nedves laposokban, ritkán.
205. Hermelin *Mustela erminea*
1995. augusztus 21-én Csathó András Istvánnal láttunk egy játszadozó családot a rét bejárájánál.

Augusztus 4. hete:

- [Rovátkolt csiga (= Nyugati ajtócsiga) *Pomatias elegans*
A Száraz-ér túlsó oldalán új kőkori rétegből találtuk 1 félfossilis példányát
Csathó András Istvánnal]
206. Mocsári csiga *Lymnea stagnalis*
A Száraz-érben, gyakori.
207. Karcsú csiga *Stagnicola palustris*
A Száraz-érben, elég gyakori.
208. Jövevény hólyagcsiga *Physa acuta*
A Száraz-éri kotrásokban régi üres házait találtuk: nem volt ritka.
209. Tányércsiga *Planorbis cornutus*

- Ma a Száraz-ér legjellemzőbb csigafaja, igen gyakori.
210. Éles csiga *Planorbis planorbis*
A Száraz-érben, gyakori.
211. Lemezcsga *Anisus vortex*
A Száraz-ér sekélyvizű öblözetében, ritkaság.
212. Karcsú borostyánkőcsiga *Succinea pfeifferi* (= *S. elegans*)
A Száraz-érben, elég gyakori.
213. Sima csiga *Vallonia pulchella*
A réten nyílt helyeken, ritka. Bába Károly adata.
214. Tonnacsiga *Chondrula tridens*
A réten gyéresebb helyeken, nem gyakori.
215. Kúpos csiga *Zonitoides nitidus*
A Száraz-ér körzetében, ritka.
216. Tejfehér csiga *Monacha cartusiana*
A Száraz-ér körzetében magas növényzeten, nem gyakori.
217. Pannon csiga *Cepaea vindobonensis*
Két színváltozatban. A Száraz-ér körzetében, magas növényzeten.
Élőhelyünkön igen ritka.
218. Tavi kagyló *Anodonta cygnea*
A Száraz-éri kotrásokban régebbi héjai voltak, az érben élő példányt is találtunk.
219. Festőkagyló *Unio pictorum*
A Száraz-éri kotrásokban régi héjait találtuk, mára kipusztult.
220. Ájtatos manó *Mantis religiosa*
A Kárpát-medence egyedüli fogólábúrovar-faja. Ragadozó. Zöld- és barnás színű változata is ismeretes. A réten zöld példányait láttuk. Magas növényzeten, ritka.
221. Olasz sáska *Calliptamus italicus*
Termetes faj, hátsó szárnyai pirosasak. Elég gyakori.
222. Rezes virágbogár *Potosia cuprea*
A Degen-aszati virágzatán találtam. Ritka.
223. Kockás ezüstbagoly(lepke) *Chrysaspidia festucae* (= *Plucia f.*)
Ritka.
74. Pókhálós lepke *Araschnia levana*
A második nemzedék barnás fekete színezetű. Elsősorban vajszerű ördög szem virágzatain nem gyakori.
224. Négyes keresztspók *Araneus quadratus*
Barcza Mihállyal találtuk egy példányát.

Szeptember 1. hete:

225. Bőrfutrinka *Carabus coriaceus*
A réten gyéresebb helyeken, ritka. A málnaszövő hernyójával egyidőben találjuk.
226. Közönséges herelég *Erythronia tenax*
A réti őszi rózsa virágzatait a fehérlepkékkel együttesen látogatja.
227. Rozsdás csuk (= rozsdás csaláncsúcs) *Saxicola rubetra*
Tavaszi-őszi átvonuló, aránylag ritka.

Szeptember 2. hete:

228. Sisakos sáska *Acrida hungarica* (= *Tryxalis nasuta*)
A magyar fauna sajátos sáska-különlegessége: az *Acrida* nemzetség egyetlen Kárpát-medencei faja. Zöld- és okkeres-barnás színű változata is ismeretes. Homoki- és szikes pusztai elterjedésű faj, a löszgyepek kopárosain nagy ritkaság! A magyar Vörös Könyv részletes leírását közli. Fokozottan védett területünkön Csathó András István látta meg egyetlen zöld színű egyedét 1996. szeptember 13-án.
229. Lókullancslégy *Hippobosca equina*
A réten járva egy alkalommal rám repült.

Szeptember 3. hete:

230. Fekete gólya *Ciconia nigra*
Vetővirág nyílás idején egyesével repül át a csanádi tájak térsége fölött: igen ritka. 2002. szeptember 20-án a fokozottan védett terület fölött szállt át egyetlen példánya.
231. Vaddisznó *Sus scrofa*
Oláh Sándor lőtte magaslesről, 1992-ben.

Szeptember 4. hete:

232. Barna olajosbogár *Galeruca pomonae*
Gyakori.

Október–november:

233. Lószúnyog-faj *Tipula* sp.
A nedves hajlásokban.

IRODALOM

- Abafi Aigner Lajos: Magyarország lepkéi
Athenaeum, Budapest, 1907.
- Barna János (szerk.): Makó és Csanád-Torontál vármegye fontosabb községei
Magyar Városok, Budapest, 1929.
- Bálint Zsolt: A Kárpát-medence nappali lepkéi 1.
MME, Budapest, 1996.
- Bél Mátyás: Csongrád és Csanád megye leírása
A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1980–81/2, Szeged, 1984.
- Borbás Vincze: Békésvármegye flórája
M. T. Akadémia Könyvkiadó, Budapest, 1881.
- Borhidi Attila – Sánta Antal (szerk.): Vörös Könyv Magyarország növénytársulásairól
TermészetBÚVÁR Alapítvány Kiadó, Budapest, 1999.
- Boros Ádám: Útinapló, kézirat 1924–1968.
Csanád megyei flórajegyzetei
- Alfred Edmund Brehm: Az állatok világa
Légrády testvérek, Budapest, 1906.
- Csapody István: Védett növényeink
Gondolat, Budapest, 1982.
- Csath András: Békés vármegye madárvilága hajdan és ma
Gyula, 1938.
- Csathó András: A battonya–kistompapusztai löszrét növényvilága
Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 7., 1986.
- Csathó András: A Battonya–Tompapusztai löszpusztarét növényvilága (Flóraadatok)
A Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület Évkönyve 2., 1996.
- Csathó András: A Battonya–Tompapusztai Természetvédelmi Terület állatvilága
A Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület Évkönyve 2., 1996.
- Csathó András István: A battonyai kunágotai úti Gulyagyep élővilága
Kézirat, Battonya, 1996.
- Csathó András István: A battonyai Szionda-pusztai élővilága
Kézirat, Battonya, 1997.

- Csathó András István: A közúti forgalom állatpopulációkra gyakorolt szelekciójának dinamikája
Szeged, 2003.
- Ifj. Csathó András: A Száraz-ér egy természetvédelmi szempontból rendkívül jelentős Battonyai partszakaszának bemutatása
Közös gondolkodással a Száraz-ér jövőjéért
Tótkomlós, 2001.
- Csathó András János: Kunágota élővilága
Kézirat, Battonya, 1998.
- Csongor Győző: Természetvédelmi feladataink Szeged környékén II. Vadon termő orchideák
A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1978–79/1, Szeged
- Ifj. Dáczér Károly: flórajegyzetei
Kézirat, Kunágota, 1937.
- Ifj. Dáczér Károly: faunajegyzetei
Kézirat, Kunágota, 1937.
- Erney Gizella: Kunágota természeti és gazdasági földrajza
Szakdolgozat, Pedagógiai Főiskola, Szeged, 1958.
- Farkas Sándor (szerk.): Magyarország védett növényei
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1999.
- Gaskó Béla: Csongrád megye természetes és természetközeli élőhelyeinek védelméről III. Adatok a Maros folyó alsó szakaszának élővilágához
A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Studia Naturalia 2.
Szeged, 1999.
- Gazdag László: A Maros vízfolyásai és elhagyott folyómedrei Orosháza környékén
A Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve, Orosháza, 1960.
- Dr. Gazdag László: Battonya régi térképei
Battonyai füzetek 3., 1964.
- Gremesberger József: Bánhegyes környékének herbáriumja
Borbás Vincze „Közlemények Békés- és Biharvármegyék flórájából”
- Halász Árpád: Makó város és környéke növényzete
A Polgári Leányiskola Értesítője, Makó, 1888/89.
- Halász Árpád: Adatok Makó város faunájához
Rovartani Lapok 1902. 9.
- Haraszthy László (szerk.): Magyarország madarai
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1998.

- Hegyessy Gábor – Kovács Tibor – Márkus András – Szalóki Dezső:
Adatok a Körös–Maros Nemzeti Park cincérfaunájához
Crisicum 2., Szarvas, 1999.
- Heszler József: Battonya község természetföldrajzi vonatkozásai
Battonyai füzetek 2. szám, 1963–64.
- Jakab Gusztáv: Az erdélyi hérics [*Adonis* × *hybrida* (Wolff) Sz. T. A.] természetvédelmi
kezelése és szaporításának eredményei Magyarországon
Kitaibelia 8(1): 81–88., 2003.
- Jakab Gusztáv – Tóth Tamás: Adatok a Dél-Tiszántúl flórájának ismeretéhez
Kitaibelia 8(1): 89–98., 2003.
- Ifj. Jankó János: Tót-Komlós flórája
Természetföldrajzi Füzetek X. kötet 175–178., 1886.
- Jávorka Sándor – Csapody Vera:
Iconographia florae partis austro-orientalis Europae Centralis
Közép-Európa délkeleti részének flórája képekben
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975.
- Joó Katalin: Kalandozás a dél-tiszántúli kunhalmokon
Természet Világa 132 (4): 184–185., 2001.
- Dr. Józsa László: Akupunktúra és moxibuszcio
Medicina, Budapest, 1986.
- Kertész Éva: A Battonya Kistompa pusztai löszpusztarét vegetációja
Kézirat, Békéscsaba, 1991.
- Kertész Éva: Elek növényvilága
Crisicum 2., Szarvas, 1999.
- Kiss István: Az *Adonis vologensis* lelőhelyei és népies gyógyászati
vonatkozásai Magyarországon
A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1964.
- Kiss István: Ósgyep-maradvány az orosházi Nagytatársáncon
A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei, 1968.
- Kitaibel Pál: *Descriptiones et Icones rariores Plantarum Florae Hungariae*
Wien, 1813.
- Kovács András – Molnár Zoltán:
Békés megye magasabb rendű növényeinek áttekintése
Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 4., Békéscsaba, 1981.
- Kovács Gyula: Békés megye Mollusca-faunájának alapvetése
A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 6., 1980.

- Lányi Béla: Csongrád megye flórájának előmunkálatai
Magyar Botanikai Lapok 13. évfolyam 6/9 szám, Budapest, 1915.
- Major István: Védett növények áttelepítésének talajökológiai kérdései Békés megyében
Környezet- és Természetvédelmi Évkönyv 5., Békéscsaba, 1983.
- Marton György: A Maros alföldi szakasza és fattyúmedrei
Földrajzi Közlemények, Budapest, 1914. évfolyam
- Molnár Gyula: A Pitvarosi puszták madárvilága 1975-1985. között
A Kiss Ferenc Csongrád Megyei Természetvédelmi Egyesület Évkönyve
Szeged, 1990-1991.
- Molnár Zsolt: A Pitvarosi puszták növénytakarója, különös tekintettel a löszpusztagyepekre
Botanikai Közlemények 79. kötet 1. füzet, 1992.
- Molnár Zsolt: Alföldi tájtörténeti tanulmányút
Guide
Kézirat, Vácrátót, 1998.
- Móczár László (szerk.): Állathatározó
Tankönyvkiadó, Budapest, 1969.
- Killian Mullarney, Laris Svensson, Dan Zetterström, Peter J. Grant: Madárhatározó
Park Könyvkiadó, Budapest, 2002.
- Nagy Barnabás – Szövényi Gergely: Orthoptera együttesek a Körös-Maros Nemzeti Park
Területén
Crisicum 1., Szarvas, 1998.
- Penksza Károly – Kapocsi Judit: A Maros-völgy edényes növényei
Crisicum 1., Szarvas, 1998.
- Péchy Tamás – Haraszthy László: Magyarország kételtűi és hüllői
MME, Budapest, 1997.
- Pintér Károly: Magyarország halai
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- Rakonczay Zoltán (szerk.): Vörös Könyv
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1989.
- Dr. Rapaics Raymund: A magyarság virágai – A virágkultusz története
Királyi Magyar Természettudományi Társulat, Budapest, 1932.
- Sallai Zoltán: Néhány adat a Maros hazai szakaszának halfaunájáról
Crisicum 2., Szarvas, 1999.
- Sarkadi László: A Száraz-ér partján fellelhető természeti értékek Mezőkovácsháza környékén
Közös gondolkodással a Száraz-ér jövőjéért

- Tótkomlós, 2001.
- Sarkadi László: Mezőkovácsháza és környéke élővilága
Hunyadi János Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégiuma, Mezőkovácsháza, 2003.
- Simon Tibor: A magyarországi edényes flóra határozója
Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
- Simonkai Lajos: Aradvármegye és Arad szabad királyi város természetrajzi leírása
Arad monographiája, 1893.
- Soó Rezső – Máthé Imre: A Tiszántúl flórája
Debrecen, 1938.
- Soós Lajos: A Kárpát-medence Mollusca-faunája
Magyarország természetrajza I., Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1943.
- Sterbetz István: Az 1939-43. évi alföldi belvizek hatása Nagyszénás gerinces állatvilágára
A Szántó Kovács János Múzeum Évkönyve 1963–64., Orosháza, 1965.
- Sterbetz István: A Kardoskúti TVT madárvilága 1952–1973. időközben
- Sterbetz István: Őszi vizeken
Móra Ferenc Könyvkiadó, 1983.
- Tardy János (szerk.): Magyarországi települések védett természeti értékei
Mezőgazda Kiadó, Budapest, 1996.
- Thaisz Lajos: Florisztikai adatok Csanádvármegyéből
Növénytani Közlemények 1: 61–63.
- Thaisz Lajos: Csanád megye flórájának katalógusa
Természettudományi Múzeum Növénytár, kézirat, Budapest, 1905.
- Tóth János: Hazánk rejtett életű, ritka állata a földikutya
A Természet, 1991. 5.
- Vásárhelyi István: Hasznos és káros vademlősök
Budapest, 1968.
- Virók Viktor: A nagytatársánci ősgyep zárvatermő növényzete
Szakdolgozat, Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Kertészeti Főiskolai Kar,
Kecskemét, 1995.
- Zólyomi Bálint: Fitocönológiai analízis az alföldi löszhátak eredeti növénytakarójának
maradványain
A II. Biológiai Vándorgyűlés előadásainak ismertetése, Szeged, 1958.
- Zólyomi Bálint: Földvárak, sáncok, határmezsgyék és a természetvédelem
Természet Világa 100: 550–553., 1969.

A Gyűjteménykezelő

A cím leírása nem helyesírási hiba. Nyelvhelyességi szempontból teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a „gyűjteménykezelőt” kis kezdőbetűvel kell írni. Mégis nagy kezdőbetűvel írom, ugyanis id. Csathó András számomra a szerénység fogalmává vált. Őt és családját régóta ismerem. Kisebb gyermekemnek egyik tanára volt, amikor még tanított az általános iskolában, biológia-rajz szakos általános iskolai tanár. Édesapja református lelkész volt. A család Kunágótáról került Battonyára. Nagybátyja, Dáczer Károly neves kunágotai helytörténész volt. Gyakran találkoztam vele a szegedi Levéltárban, ahová kutatni járt. Nagyra becsültük egymás munkásságát. Id. Csathó András felesége szintén általános iskolai tanár, Battonyán tanít. Gyermekei nagyon tehetségesek. Éva leányát már nyugdíjasként tanítottam filozófiára negyedikes gimnazista korában. Egyike volt a nagyon szorgalmas tanulóknak. Fiát, Andrást már nem tanítottam, csak azt tudom róla, hogy a battonyai MIKES egyik büszkesége volt. MIKES KELEMEN Emlékéremmel jutalmazták végig kitűnő eredményeiért, megyei és országos biológiai tanulmányi versenyeken elért első helyezéseiért. Már gimnazista korában követte édesapja hagyományait, természettudományi érdeklődése igen határozott volt, nyaranta szaktáborokba járt, kutatta és leírta a battonyai Gulyagyep, a Sziondai-gyep és a Száraz-ér ősi partszakaszainak növény- és állatvilágát. Jelenleg negyedéves egyetemi hallgató a szegedi József Attila Tudományegyetemen. Büszke szüleiére – és joggal! Visszatérve édesapjához, id. Csathó András nem véletlenül a battonyai Molnár-C. Pál Emlékház tárlatvezetője és a Helytörténeti Gyűjtemény gyűjteménykezelője. Szívügyének tartja mind a nagy értékű festmények és grafikák megőrzését és népszerűsítését, mind a Helytörténeti Gyűjtemény anyagainak kezelését.

Mindkét területen példás rendet tart. Követve Bencsik János hagyományait, katalogizálja az újabb szerzeményeket. Ilyen minőségben elég gyakran találkozom vele. Ugyanis oda hordom azokat a számomra feleslegessé váló dokumentumokat, amelyek eléggé „elszaporodtak” tulajdonomban. András láthatóan örül ezeknek, leltárba veszi azokat, s elhelyezi a tárlókban és dobozokban. Nem is egyszer fordult elő velem, hogy személyesen nekem küldött levelet is odaadtam. Aztán (valamilyen oknál fogva) elfelejtettem a feladó címét. Csathó András készségesen megkereste azt nekem, megmondta a keresett címet.

Szerénységére két jellemző dolgot említenék meg: Nem tartja megalázonak (pedagógus volta ellenére sem), hogy naponként fölszedegeti a M-C.P képtár előtt összegyűlt szemeteket, a rendszeresen kaszálja is (kívül és belül) a fűvet. Ilyenkor kissé megizzad a nehéz munkától, de szívesen végzi azt, mondván, mindenütt rendnek kell lennie! Mint képviselő-testületi tag tudom, hogy Battonya város polgármestere, több ízben akart segíteni rajta. Egészségi állapotára tekintettel javasolta, hogy vonuljon rokkant nyugdíjba, megbízatása mellett. Ezt a lehetőséget Csathó András visszautasította, azzal az indokkal, hogy ő teljes értékű munkát végez. Amikor a fiát szociális juttatásban kívánták részesíteni (egyébként teljes joggal), édesapja azzal a megokolással utasította ezt el, hogy vannak olyanok, akik jobban rászorulnak erre! Csak édesanyjának kérésére tudunk fiának szociális segélyezéséről gondoskodni. Id. Csathó András rendkívül szorgalmas ember! Szívügyének tekinti a M.C.P képtár kezelését. Ismeri az Emlékház történetét és a festmények értékeit is. A gyakran előforduló látogatóknak szívesen ad egy-egy MCP képeiről készült katalógust, melyet még Vámos Imre készítettett meglehetősen sok példányban. (Egyébként Szijszki Rezső munkájáról van szó.) Ugyanakkor rendszeresen beírja a látogatók neveit és véleményét a MCP kiállítás vendégkönyvébe. Nem tesz különbséget a látogatók között, minden személyt értékesnek tart. Nagyon örül annak, ha a legkisebb mértékben is gazdagodik a gyűjtemény. Legutóbb örömmel töltötte el az is, hogy a gyűjteményt fenntartó József Attila Művelődési Központ szép függönyöket szereltetett fel

valamennyi ablakra, otthonosabbá téve a termeket, és megóvva a MCP műveket és dokumentumokat a túl erős napfénytől. Nagy vágya lenne az Emlékház igen szép, de már elég rossz állagú épületének felújítása. Visszatérve egyéniségére: Csathó András állandóan dolgozik kis írógépével. Vagy biológiai tanulmányt ír, vagy verseket irogat (ebben a „műfajban” sem tehetségtelen), vagy természetfotókat készít. Több ilyen jellegű tanulmánya már megjelent különböző helyeken, amelyekre azért valamelyest büszke is.

Említettem már, hogy nagyon szereti az új kiadványokat. Azokat példamutató rendben elhelyezi a battonyai Helytörténeti Gyűjteményt tárolóiban. És még akkor nem is beszélünk egyéb értékeiről! Lelkes numizmatikus: gyűjti a fém- és papírpénzeket. Ilyen irányú gyűjteményt a Helytörténeti Gyűjteményben is létrehozott, megalapozott.

Roczkov Frigyes felkérésére válaszul Csathó András mondotta nekem, hogy szívesen feldolgozná az ÚJ-BATTONYA sorozatban a battonyai löszgyep növény- és állatvilágának leírását.

Ezt természetesen szívesen vettem, annál is inkább, mert kis dolgozatához fényképeket is mellékel, melyek ennek a fokozottan védett területnek növény- és állatritkaságait mutatják be. Meggyőződésem, hogy id. Csathó András munkája ennek a sorozatnak egyik legmegbecsültebb darabja lesz!

Battonya, 2002. augusztus 5.

Dr. Takács László

TÁMOGATTÁK

Adamcsák Éva (Battonya)	Kossuth Szövetség (Budapest)
Adenrele Eleso dr. (Battonya)	Kovács Jánosné (Battonya)
Asztalos Éva (Battonya)	Kovács József dr. (Gyula)
Battonyáért Alapítvány (Battonya)	Kozma Tamás dr. (Budapest)
Bélyácz Iván dr. (Pécs)	Kőrösi Györgyné (Battonya)
Bélyácz Mirjana (Battonya)	Krasznahorkai Géza (Gyula)
Bencze Éva (Battonya)	Kreszta István (Szeged)
Bencze János (Battonya)	Kreszta Traján (Battonya)
Bereczky Pál (Budapest)	Lehóczky György (Battonya)
Bognár Tibor (Battonya)	Lukács István (Battonya)
Brenucz Mária (Battonya)	Lung Vitályos (Battonya)
Budácsik József (Battonya)	Mádi István (Battonya)
Bugyi Ferenc (Kevermes)	Mahler Ferenc id. (Nagykamarás)
Búza Barna (Budapest)	Mahler Ferenc ifj. (Battonya)
Csathó Éva (Battonya)	Marjai János (Battonya)
Csizmadia János (Dombegyház)	Marosán Traján (Battonya)
Csoma Gyula (Budapest)	Mihaleczky Józsefné (Battonya)
Dániel József dr. (Battonya)	Munkáspárt Alapszervezete (Battonya)
Darók Veronika (Battonya)	Nagy Erika (Battonya)
Deugenon U. Dávid dr. (Battonya)	Nemes István (Battonya)
Dózsa Rt. (Battonya)	Németh Szabolcs (Battonya)
Enyedi Antalné (Öcsöd)	Nyerges Zsuzsanna (Orosháza)
Fejes István (Battonya)	Oláhné Bárdos Mária (Battonya)
Fortuna István (Battonya)	OTP Bank (Battonya)
Galambos Józsefné (Battonya)	Palotay Béláné (Battonya)
Garami Emil dr. (Gyula)	Pántya Imréné (Mezőkovácsháza)
Geremdeli György (Dombegyház)	Petrisor János dr. (Battonya)
Gervain Mihály dr. (Orosháza)	Puskás Magdolna (Battonya)
Gyuris György dr. (Szeged)	Rák Józsefné (Battonya)
Halász István (Budapest)	Rimayné Roczkó Zsuzsanna (Battonya)
Hemmert Zsuzsanna (Szeged)	Roczkó Milán † (Battonya)
Herter Márton (Battonya)	Scholcz Endre (Békéscsaba)
Hetényi György (Mezőkovácsháza)	Silló József (Battonya)
Holló László (Battonya)	Simon István vitéz (Kalifornia)
Horváth János (Battonya)	Somogyvári István (Battonya)
Jaczkó Zoltán (Battonya)	Szabó Ferenc dr. (Gyula)
Juhász Pál (Tótkomlós)	Szabó János dr. (Szentes)
Karsai József dr. (Battonya)	Szabó Pál (Battonya)
Keszthelyi Zoltán ifj. (Battonya)	Szabó Sándor (Budapest)
Keszthelyi Zoltánné (Battonya)	Szalay Erzsébet (Battonya)
Király Józsefné (Battonya)	Szelezsán György ifj. (Battonya)
Kiss János (Battonya)	Szent István Általános Iskola (Battonya)
Korobán Éva (Battonya)	Szretykó Lyubomir (Battonya)
Kóródi Judit (Battonya)	Takács Béla (Szeged)
Kóródi Mária (Battonya)	Takács Judit (Troisdorf-Sieglar)
Koszorús Oszkár (Orosháza)	Takács László dr. (Battonya)

Takács László ifj. (Párizs)
Takács Lászlóné dr. (Battonya)
Takács Tamás (Budapest)
Tapasztó Éva (Battonya)
Tompán Angyelkó (Battonya)
Torma János (Battonya)
Tóth Károly (Békéscsaba)
Timotity Eutin (Battonya)
Trenovszky Sándor (Battonya)
Tuptáné Pintér Mariann dr. (Battonya)

Varga Imre (Battonya)
Varga István (Battonya)
Visy Gabriella (Dombegyház)
Vid Györgyné (Battonya)
Völgyesi Gizella (Battonya)
Zelei Miklós (Budapest)
Zomborác Zita (Battonya)
Wessenauer Dániel (Battonya)
Zsilka Mihály (Battonya)

TARTALOM

NÖVÉNYVILÁG	3. oldal
Bevezetés	4. oldal
A löszpusztarét növényvilágának leírása	7. oldal
Flóralista	17. oldal
Függelék	30. oldal
Védett növényfajok betelepítése a Battonya-tompapusztai természetvédelmi területre (Jegyzőkönyv)	31. oldal
ÁLLATVILÁG	33. oldal
A löszpusztarét állatvilágának leírása	34. oldal
Faunajegyzék	46. oldal
IRODALOM	60. oldal
UTÓSZÓ: A GYŰJTEMÉNYKEZELŐ (dr. Takács László)	65. oldal
TÁMOGATTÁK	67. oldal